

HUMAN
RIGHTS
WATCH

KAYIP BİR NESİL OLMALARINI ÖNLEMELİK: TÜRKİYE

“Geleceğimi Hayal Etmeye Çalıştığım da Hiçbir Şey Göremiyorum”

Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller

“Geleceğimi Hayal Etmeye alıştığımda Hiçbir Şey Göremiyorum”

**Türkiye'deki Suriyeli Mülteci ocukların Eğitime Erişiminin
nndeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını nlemek**

Copyright © 2015 Human Rights Watch

Her hakkı saklıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde basıldı

ISBN: 978-1-6231-32965

Kapak tasarımı: Rafael Jimenez

İnsan Hakları İzleme Örgütü dünya çapında insan haklarını savunur. İhlalleri titizlikle araştırırız, hakikatleri ortaya çıkarırız ve iktidarlara, haklara saygı göstermeleri ve adaleti sağlamaları için baskı yaparız. İnsan Hakları İzleme Örgütü, insan onurunu korumak ve herkes için insan haklarının gelişmesi için çalışan dinamik hareketin içinde yer alan bağımsız, uluslararası bir kuruluştur.

Uluslararası bir örgüt olarak, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 40'tan fazla ülkede çalışanı ve Amsterdam, Beyrut, Berlin, Cenevre, Chicago, Goma, Johannesburg, Londra, Los Angeles, Moskova, Nairobi, New York, Paris, San Francisco, Sidney, Tokyo, Toronto, Tunus, Washington DC ve Zürih'te ofisleri bulunmaktadır.

Daha fazla bilgi için lütfen websitemizi ziyaret edin: <http://www.hrw.org>

“Geleceğimi Hayal Etmeye Çalıştığımda Hiçbir Şey Göremiyorum”

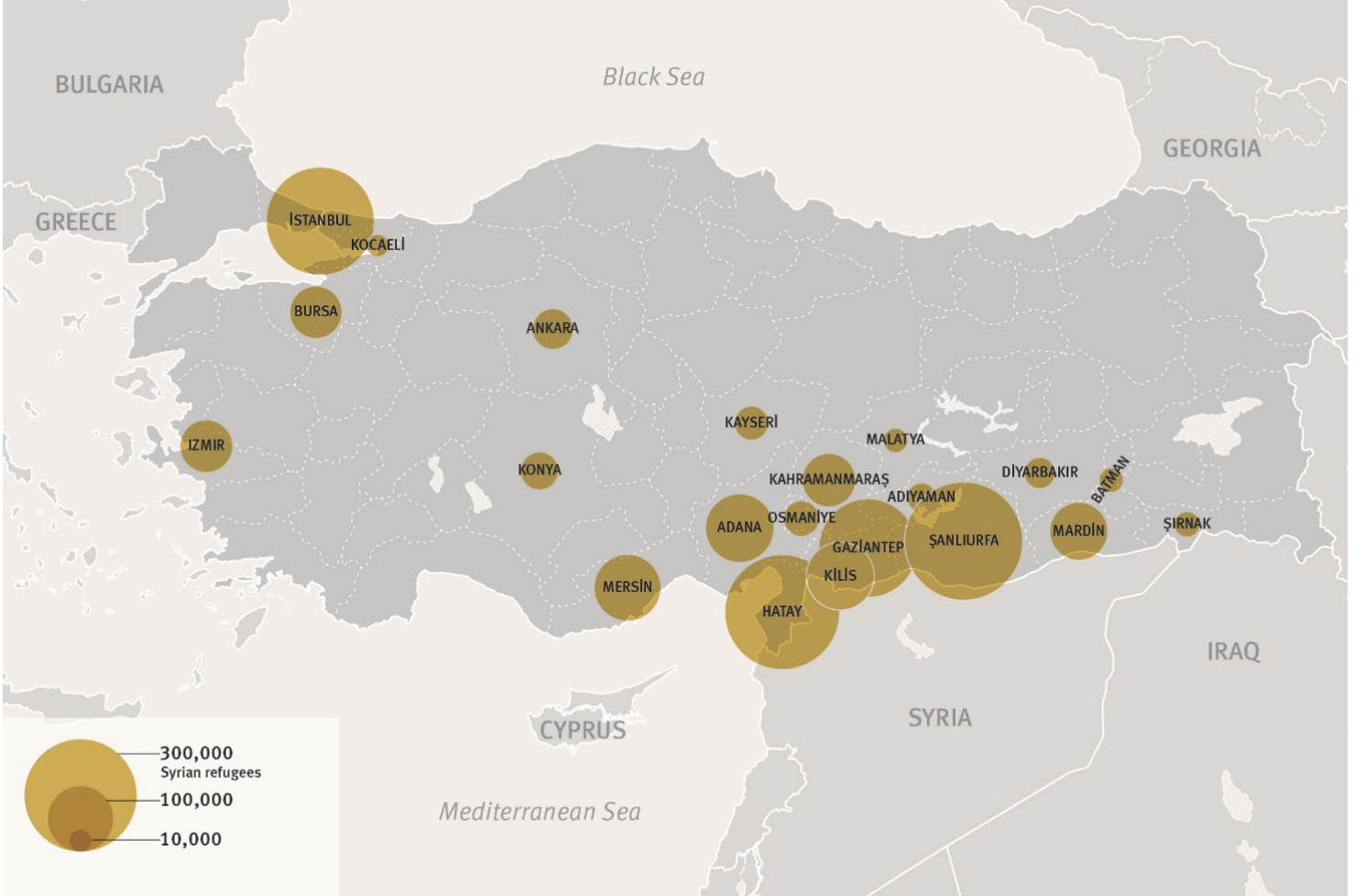
Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek

Harita	i
I. Arkaplan	8
Suriyelilerin Türkiye'ye Göçü ve Türkiye'nin Tepkisi	8
Suriye'den gelen Mültecilerin Hukuki Statüsünde Değişiklik	9
Suriyeli Mülteciler için Eğitim Hizmetleri	10
Devlet okulları.....	12
Geçici eğitim merkezleri	13
Yaygın Eğitim Hizmetleri.....	15
II. Eğitim Önündeki Engeller	16
Dil	18
Dil Desteğinin veya Hızlandırılmış Dil Kurslarının Eksikliği	19
Sınıfa Yerleştirmelerde Esnek Davranılmaması	22
Ekonomik Zorluklar.....	27
Toplumsal uyum	35
III. Sistemdeki Boşluklar	39
İl Düzeyinde ve Yerelde Uyumsuzluk	39
Bilgiye Erişim.....	42
Geçici Eğitim Merkezlerindeki Aşırı Yoğunluk	43
Suriyeli Öğretmenlerin Dışlanması	44
IV. Kayıp Neslin Bedeli	47
V. Hukuki Standartlar	51
Eğitim Hakkı	51
Çocuk İşçiliği	54
Çalışma Hakkı	54
VI. Tavsiyeler	57
Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığına	57

Çalışma Bakanlığına	58
İl Valileri ve Komisyonlarına	58
Yabancı Bağışçılara, Yardım Kuruluşlarına ve İlgili Hükümetlere	58
Teşekkür.....	59

Harita¹

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yaşadığı yerler

¹ Theirworld ve A World at School, *Partnering for a Better Future: Ensuring Educational Opportunity for All Syrian Refugee Children and Youth in Turkey*, 10 Eylül 2015, http://www.aworldatschool.org/page/-/uploads/Reports/Theirworld%20-%20Educational%20Opportunity%20for%20Syrian%20Children%20and%20Youth%20in%20Turkey%202015_09_10%20Release.pdf?nocdn=1 (erişim tarihi 26 Ekim 2015), s.3.

Özet

Bir insan hastalanırsa tedavi olur ve iyileşir. Bir çocuk okula gitmezse, bu ileride büyük bir sorun olur – ya sokağa düşer, ya Suriye'ye döner ve savaşırken ölür, ya radikalleşir ve bir köktendinci olur, ya da Avrupa'ya ulaşmaya çalışırken denizde ölür.

– *İstanbul'da, Suriyeliler için kurulan bir geçici eğitim merkezinin kurucusu ve Türkiye'de okuma şansı bulamayınca, savaşmak üzere Suriye'ye dönerek muhalif güçlere katılan ve 2012'de, 16 yaşındayken ölen bir gencin annesi.*

Artık okula gidemiyorum ya, işte o çok zor bir durum. Alışması güç. Ara sıra çalışıyorum, ablalarım fabrikaya gitmeyince onların yerine ben gidiyorum. Geleceğimi hayal etmeye çalıştığımda hiçbir şey göremiyorum.

– *16 yaşındaki Rasha Ağustos 2013'te Suriye, Kamışlı'dan İzmir'e geldiğinde, ikamet izni olmadığı için okula kayıt yaptıramadı. Türkçe konuşamadığı için, yaşlılarıyla birlikte 10. sınıfa gidemedi ve daha alt sınıfa gitmesine de izin verilmedi.*

Dokuz yaşındaki Mohammed, 2012'de Halep kırsalındaki okuluna silahlı bir grup el koyduğundan beri okula gitmiyor. 2015 başlarında Mersin'e kaçan ailesi küçük ve içinde mobilya olmayan bir evde yaşıyor ve yerde uyuyorlar.

3. sınıfa gitmesi gereken Mohammed okula gitmeyi özlüyor. “Sınıfın en iyilerindim ve okumayı öğrenmekten çok zevk alıyordum. Ama şimdi kendi kendime çalışmak istesem bile ne kitabım ne başka bir şeyim var” diyen Mohammed, günde 11 saat bir tekstil atölyesinde çalışıyor ve haftada 50 TL kazanıyor.

Bu rapor, acil bir mesele olan, Türkiye, Ürdün ve Lübnan'daki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişim konusunu ele alan üç bölümlük bir dizinin ilk raporu. Raporlarda Suriyeli çocukların eğitim görmelerinin önündeki çeşitli engeller incelenecek ve ev sahibi ülkelere, uluslararası bağışçılara ve uygulayıcı ortaklara, Suriyeli çocukların kayıp nesil olmalarının önlenmesi amacıyla bu engellerin etkilerini azaltmaları için çağrıda bulunulacak.

Çatışmalardan önce Suriye'de ilkokula gidenlerin oranı yüzde 99, ortaokula gidenlerin oranı ise yüzde 82'ydi ve okula giden kız ve erkek çocukların oranı büyük ölçüde eşitti. Bugün, UNICEF'in tahminlerine göre ülke içinde ve dışında yaklaşık 3 milyon Suriyeli çocuk okula gidemiyor – bu sayı savaştan önce okul çağındaki çocukların neredeyse tamamını eğitime katmayı başarmış Suriye'nin, bu başarısını yerle bir ediyor.

Türkiye'de hükümetin idaresindeki 25 mülteci kampında bulunan okul çağındaki Suriyeli çocukların yaklaşık yüzde 90'ı düzenli olarak okula gidiyor. Ne var ki, bu çocuklar Türkiye'de yaşayan okul çağındaki Suriyeli mülteci nüfusun yalnızca %13'ünü oluşturuyor. Türkiye'deki Suriyeli çocukların büyük çoğunluğu mülteci kamplarının dışında, kent ve köylerde yaşıyor ve buralarda okula kayıt yaptıрма oranları çok daha düşük. 2014-2015 yılında bu nüfusun yalnızca %25'i okula gitti.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün bu rapor için görüştüğü 50 ailedeki çocukların bazıları dört yıldır eğitim görmüyordu. Savaş başladığında okula gidemeyecek kadar küçük olan diğerleri ise herhangi bir okula adım bile atmamıştı. Birçoğunun eğitimleri ilk olarak, Suriye'deki okulları silahlı gruplarca bombalandığında veya el konduğunda kesintiye uğramıştı. Türkiye'ye gelmeleriyle birlikte, eğitimle araları daha da açılmış veya tamamen eğitimden kopmuşlardı. Görüştüğümüz çocuklar ortalama iki yıldır okula gitmiyordu.

Uluslararası hukuk bakımından Türkiye hükümeti Türkiye'deki tüm çocuklara zorunlu ve ücretsiz ilköğretim vermeli ve ortaöğretime erişim olanağı sağlamalıdır.

Türkiye yükümlülüklerini yerine getirmek için, Suriyeli çocukların örgün eğitim görmelerinin önündeki hukuki engelleri kaldıracak bazı olumlu adımlar attı. Örneğin, 2014 yılında Suriyelilerin devlet okullarına kayıt yaptırmak için ikamet iznine sahip olmaları zorunluluğunu kaldırdı ve onun yerine hükümetin verdiği kimliğe sahip olan tüm Suriyeli çocukların devlet okullarına kaydolmalarının önünü açtı. Ayrıca, Türkiye'de sürgünde bulunan Suriyeli muhalif yetkililerin oluşturduğu Suriye Geçici Hükümeti kabinesinin eğitim bakanlığı tarafından onaylanmış Arapça müfredat eğitimi veren paralel bir “geçici eğitim merkezleri” sistemini de akredite etti.

Ancak tüm bu çabalarına rağmen, Türkiye'nin ülkedeki Suriyeli mülteci çocukların çoğunluğuna, özellikle de kampların dışında yaşayanlara eğitim olanağı verme konusunda

başarıya ulaşmış olduğunu söylemek henüz mümkün değil ve bu konuda bugüne dek gözlemlenen övgüye değer ilerlemeler, ancak okula kayıt yaptırma oranını arttırma çabalarının başlangıç adımları olarak değerlendirilebilir.

Sonuçta, son dört yıl içinde Türkiye'ye gelen 700,000 okul çağındaki Suriyeli çocuğun üçte birinden azı okula gidiyor – yani, yaklaşık 485,000 çocuğun eğitime erişim olanağı hâlâ yok.

İnsan Hakları İzleme Örgütü yaptığı araştırmada Türkiye'de kampların dışında yaşayan Suriyeli çocukların okula gitmelerinin önünde, üzerine eğilinmesi mümkün bir dizi engel saptadı. Bunların en önemlileri arasında şunlar sayılabilir:

- Dil engeli: çoğu Arapça'dan başka bir dil bilmeyen Suriyeli çocuklar, Türkçe eğitim verilen okullarda dil engeliyle karşılaşılıyor.
- Ekonomik zorluklar: parasızlık yüzünden aileler ulaşım, okul gereçleri ve geçici eğitim merkezleri söz konusu olduğunda, okul harcı gibi masrafları karşılayamıyor. Kendi işsiz nüfusu üzerinde olumsuz etkileri olabileceği endişesiyle Türkiye'nin çalışma izni vermediği Suriyeli mülteci nüfus içinde çocuk işçiliği çok yaygın. Çalışma hayatına ilişkin güvencelerden yoksun kalan anne ve babalar emeklerinin karşılığı sayılabilecek adil bir gelir elde edemedikleri için, birçok aile geçinmek için çocukların getirdiği gelire muhtaç kalıyor.
- Toplumsal uyuşma: Bazı Suriyeli aileler, okulda zorbalığa maruz kalacağı ve Türkiyeli sınıf arkadaşlarıyla kaynaşmakta zorluk çekeceğine dair endişelerle çocuklarını oturdukları yerdeki devlet okullarına kaydettirmiyorlar.

Buna ek olarak, bu raporda bazı devlet okullarının mülteci çocukları reddettiği veya ihtiyaçlarını makul ölçüde karşılamadığı ve geçici eğitim merkezlerinin genellikle aşırı kalabalık olduğu da ortaya konuyor. Türkiye'nin yasal çerçeveyi Suriyeli mülteci çocukların devlet okullarına gitmesini sağlayacak şekilde değiştirmiş olmasına rağmen, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü ailelerden bazıları Türkiye'deki devlet okullarının hâlâ, kayıt yaptırmak için artık gerek olmayan belgeleri talep ettiğini söyledi. Ayrıca birçok aile, Türkiye'deki okula kayıt yaptırma usulleriyle ilgili önemli bilgilere sahip değil.

Örneğin, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü Mohammed'in annesi, Mohammed'in ve 11 yaşındaki erkek kardeşinin okula gitmemesinin sebebini “nasıl kayıt yaptıracağımızı da, okula gitmelerine izin olup olmadığını da bilmiyoruz” diyerek açıkladı. Kocasının çalışma izni olmadığı için bir tekstil atölyesinde yasadışı olarak ve kendisiyle aynı işi yapan Türkiyeli işçilerden çok daha düşük bir ücretle çalıştığını anlattı. Kocasının kazandığı paranın ailenin geçinmesine yetmediği için iki oğlunun da çalıştığını söyledi.

Türkiye, bugüne kadar 2 milyondan fazla Suriyeli mültecinin ev sahibi olarak önemli bir külfeti üstlenmiş durumda. Yaklaşık 6 milyar Dolar harcayan Türkiye'ye kısıtlı destek veren uluslararası topluluk, Suriyeli çocukların eğitime erişimlerinin iyileştirilmesi için Türkiye'ye maddi ve diğer konularda destek vermek için adım atmalıdır. Ancak, Türkiye de politikalarının hayata geçmesini sağlamak ve Suriyeli çocukların eğitime erişimlerini engelleyen, uygulamadaki mevcut engelleri kaldırmak için daha fazla çaba göstermelidir. Yapılması gerekenler arasında şunlar sayılabilir:

- Suriyeli öğrencilerin dil engelini aşabilmeleri için, devlet okulları sistemi aracılığıyla hızlandırılmış Türkçe dil programlarının hayata geçirilmesi;
- Suriyeli çocukların devlet okullarına erişimini teminat altına alan ulusal mevzuata tüm illerde ve tüm devlet okullarında uyulmasının sağlanması;
- Mevcut izleme mekanizmaları kullanılarak okulu bırakanların izlenmesi ve okula devamlılığın teşvik edilmesi;
- Türkçe konuşmayan mülteci nüfusun eğitiminde karşılaşılan özel zorluklar göz önüne alınarak, öğretmenlerin ve okul personelinin katılımı amacıyla hazırlanmış özel eğitim programlarına yatırım yapılması;
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNİCEF) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) gibi uygulayıcı ortaklarla birlikte çalışarak, erişimin daha zor olduğu yerlerdeki de dahil olmak üzere tüm Suriyeli mültecilere, okula kayıt yaptırmak için nelerin gerektiği ve usullerin ne olduğu hakkında bilgi verilmesi;
- Suriyeli mültecilerin çalışma izni alabilmesini yaygın biçimde sağlayarak dezavantajlı ailelere çalışma hayatına ilişkin güvencelere ve düzenli bir asgari

ücrete sahip olma fırsatı verilmesi ve böylece Suriyeli mülteci aileler arasındaki yüksek çocuk işçiliği oranının azaltılması.

Türkiye gibi ev sahibi ülkelerde Mohammed gibi Suriyeli çocukların eğitime erişimlerinin sağlanması için acilen harekete geçilmeyecek olursa, bunun bütün bir nesil üzerinde yıkıcı etkileri olacaktır. Onların eğitime erişimlerinin şimdi sağlanması, ileride erken evlilik yapmaları ve orduya katılmaları gibi riskleri azaltacak, para kazanma potansiyellerini arttırarak onlara istikrarlı bir ekonomik geleceğe kavuşma fırsatı sunacak ve bugünün genç Suriyelilerinin gelecekte, ülkelerini yeniden kuracak ve Suriye toplumunu rehabilite edecek de olsalar, dünyanın başka bir yerinde, içinde yaşadıkları topluma katkıda bulunacak da olsalar, belirsizliklerle dolu geleceklerine daha donanımlı bir şekilde adım atmalarına olanak sağlayacaktır.

Metodoloji

Bu rapor esas olarak Haziran 2015'te İstanbul, İzmir, Turgutlu, Gaziantep, Mersin ve Ankara'da yürütülen araştırmaya dayanmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü, eğitimle ilgili durumlarını değerlendirmek amacıyla kamplarda kalmayan Suriyeli mülteci ailelerle görüştü. Kamplarda kalmayan mültecilerle görüşme sebebimiz, bu kesimdeki okula kayıt olma oranının kamplardaki kayıt oranına göre daha düşük olmasıydı.

İnsan Hakları İzleme Örgütü toplamda 50 hane halkıyla yüzyüze ve bir hane halkıyla da telefonla görüştü. Görüşmelerin hepsinde hane halkının tamamı görüşmede mevcut değildi. Görüşmelerde bulunan ve doğrudan konuşulan 136 kişinin 71'i 5 ila 17 yaş arasındaki çocuklardı. Görüşmelerde bulunanlar arasında 18 yetişkin erkek, 42 yetişkin kadın, 35 erkek çocuğu ve 36 kız çocuğu yer alıyordu. Görüşmelerde olmayan aile bireyleri de dahil olmak üzere, İnsan Hakları İzleme Örgütü 233 kişinin durumuyla ilgili bilgi topladı. Bunların 113'ü okul çağındaki çocuklardı. 48 hane halkından 19'u kendilerini Arap olarak tanımlarken 15'i Kürt, ikisi Türkmen, biri Çerkes olduklarını söyledi. Geri kalanlar ise etnik kimliklerini belirtmedi. Suriye'de, Halep, Halep kırsalı, Şam, İdlib, Afrin, Kamışlı, Amuda, Resulayn, Haseke ve Homs bölgelerinden gelmişlerdi. Görüşülen aileler yerel ve uluslararası STK'ların yönlendirmeleri ve her şehirdeki Suriyeli mülteci toplulukları arasından irtibatta olduğumuz kişiler aracılığıyla belirlendi.

Görüşmelerin çoğunluğu özel evlerde gerçekleştirilirken altı tanesi halka açık parklarda ve biri mültecilere destek merkezinin bekleme odasında yapıldı. İnsan Hakları İzleme Örgütü bütün görüşmelerin güvenli ve mahrem yerlerde yapılmasına özen gösterdi. Görüşmeler tercümanlar aracılığıyla, Arapça ve Kürtçe yapıldı. Görüşülen kişilerin tamamına, araştırmanın niteliği ve elde edilen bilgileri nasıl kullanacağımızla ilgili açıklama yapıldı ve her görüşülenin sözlü onayı alındı. Hepsine, sorulara cevap vermeyecebilecekleri ve diledikleri zaman görüşmeyi sonlandırabilecekleri belirtildi. Araştırmaya katılanlara herhangi bir maddi karşılık verilmedi. İnsan Hakları İzleme Örgütü gizli kalmayı isteyen kişi ve kurumların kimliklerini saklı tutmaktadır.

Herhangi bir anket ya da istatistiki çalışma yürütmedik; bulgularımızı yaptığımız kapsamlı görüşmelere ve önceden yayınlanmış, çok sayıda ve değişik malzemelerin analizine

dayandırıyoruz. İnsan Hakları İzleme Örgütü Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), Gaziantep Belediyesi ve Suriye Geçici Hükümeti Eğitim Bakanlığı temsilcileriyle de görüştü. Ayrıca Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), uluslararası ve ulusal hükümet dışı kuruluşların (STKlar) temsilcileri, Suriye okul müdürleri, yaygın eğitim verenler ve öğretmenlerle de görüşmelerde bulunduk. Kriz hallerinde eğitim ve Türkiye eğitim politikaları konularında uzmanlara da danıştık.

I. Arkaplan

Suriyelilerin Türkiye'ye Göçü ve Türkiye'nin Tepkisi

Suriye'de silahlı çatışmaların başladığı 2012'den bu yana 2 milyondan fazla mülteci sınırı aşarak Türkiye'ye geçti.² Türkiye, topraklarına gelen sığınmacılarla ilgili genellikle “açık kapı” politikası güdüyor.³ Türkiye'nin bu göç akınına “istikrarlı bir biçimde yüksek standartlarda” cevap vermesi BMMYK ve diğer gözlemciler tarafından övgüyle karşılanıyor⁴. Bu açık kapı politikası, Türkiye'yi dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi konumuna getirdi.⁵ Türkiye'nin politikaları son dört yılda, acil durumda müdahale politikasından, uzun süreli yer değiştirme olaylarından kaynaklanan uzun vadeli kaygıları dikkate alan bir politikaya dönüştü.

Hükümetin açıklamalarına göre, Suriyeli mülteci krizi için Türkiye Şubat 2015 itibariyle toplam 6 milyar Dolar harcarken, uluslararası bağışçılardan aldığı toplam katkı 300 milyon Dolar'da kaldı.⁶ Türkiye'nin yaptığı harcama “Suriye [mülteci] kriziyle için bugüne dek yapılmış” en büyük katkısı temsil ediyor.⁷

Türkiye hükümetinin Türkiye-Suriye sınırı yakınında kurduğu 25 kampta, 13 Ağustos 2015 tarihi itibariyle 262,134 Suriyeli mülteci yaşıyordu ve kampların tamamı doluydu.⁸ Mülteci nüfusun kalan %85'i “şehir mültecileri” olarak, ülkenin dört bir yanındaki il ve ilçelere

² Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Suriyeli Mülteciler Bölgesel Müdahale Planı, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> (son güncelleme 25 Ağustos 2015) (erişim tarihi: 16 Eylül 2015).

³ Brookings Enstitüsü, “What Turkey’s Open-Door Policy Means for Syrian Refugees,” 8 Temmuz 2015, <http://www.brookings.edu/blogs/order-from-chaos/posts/2015/07/08-turkey-syrian-refugees-kirisici-ferris> (erişim tarihi 25 Ekim 2015).

⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, “2015 UNHCR Country Operations Profile – Turkey,” tarihsiz, <http://www.unhcr.org/pages/49e48e0fa7f.html> (erişim tarihi 11 Ağustos 2015).

⁵ “UN hails Turkey, Largest Refugee Hosting Country,” *World Bulletin*, 21 Haziran 2015, <http://www.worldbulletin.net/news/160970/un-hails-turkey-largest-refugee-hosting-country> (erişim tarihi 11 Ağustos 2015).

⁶ “Turkey urges world’s help on Syrian refugees as spending reaches \$6 billion,” *Hurriyet Daily News*, 27 Şubat 2015, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-urges-worlds-help-on-syrian-refugees-as-spending-reaches-6-billion.aspx?pageID=238&nID=78951&NewsCatID=359> (erişim tarihi 7 Eylül 2015).

⁷ Theirworld ve A World at School, *Partnering for a Better Future: Ensuring Educational Opportunity for All Syrian Refugee Children and Youth in Turkey*, 10 Eylül 2015, http://www.aworldatschool.org/page/-/uploads/Reports/Theirworld%20-%20Educational%20Opportunity%20for%20Syrian%20Children%20and%20Youth%20in%20Turkey%202015_09_10%20Release.pdf?nocdn=1 (erişim tarihi 26 Ekim 2015), s.3.

⁸ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı, “The Numbers of Syrians Were Announced to the Public,” 20 Ağustos 2015, http://www.goc.gov.tr/icerik6/the-numbers-of-syrians-were-announced-to-the-public_914_1015_8849_icerik (erişim tarihi 2 Eylül 2015)

dağılmış durumda. Mültecilerin en yoğun yaşadığı Güneydoğu bölgesinde, Suriye sınırı yakınındaki bazı kentlerin nüfusları, yoğun mülteci akını sebebiyle yüzde 10 veya daha fazla arttı.⁹ Ayrıca, Suriye'den gelen mültecilerin İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlere de yerleştiği görülüyor. Ocak 2015 itibarıyla İstanbul'un Suriyeli mülteci nüfusunun 330,000'e ulaştığı ifade ediliyor.¹⁰

Türkiye 1951 Mülteci Sözleşmesine taraf olmakla beraber, sözleşmenin sağladığı korumayı sadece Avrupa'dan gelen mültecilerle sınırlı tutan coğrafi çekinceyi hâlâ koruyan tek ülke.¹¹ Bunun sonucu olarak, Türkiye Suriye'deki şiddet veya zulümden kaçan kişilerin mülteci statüsünü hukuken tanımıyor ve bu kişilere sığınma sağlamıyor. Bu yüzden, krizin ilk günlerinde Türkiye hükümeti, ülkeye gelen Suriyelilerden “misafir” olarak söz ediyordu.¹² Ekim 2011'de¹³ Türkiye “geçici koruma” rejimi kurarak, Suriyelilere ve Suriye'de yaşayan Filistinlilere, Türkiye'ye vizesiz giriş hakkı, zorla geri gönderilmeme ve insani yardıma erişim haklarını tanıdı.¹⁴

Suriye'den gelen Mültecilerin Hukuki Statüsünde Değişiklik

Nisan 2014'te yürürlüğe giren ve göçle ilgili oldukça kapsamlı bir kanun olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)¹⁵ Suriyeliler ve Suriye'den gelen Filistinliler için mevcut koruma planını, bu kişilere kanunen yasal statü tanıyarak ve kampların dışında

⁹ The Washington Institute for Near East Policy, *The Impact of Syria's Refugees on Southern Turkey: Revised and Updated*, Temmuz 2014, http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus130_Cagaptay_Revised3s.pdf (erişim tarihi 11 Ağustos 2015), s. 7.

¹⁰ Birleşmiş Milletler Katolik Rahipler Konferansı, *Refuge and Hope in the Time of ISIS: The Urgent Need for Protection, Humanitarian Support, and Durable Solutions in Turkey, Bulgaria, and Greece*, Ocak 2015, <http://www.usccb.org/about/migration-policy/upload/Refuge-and-Hope-in-the-Time-of-ISIS.pdf> (erişim tarihi 11 Ağustos 2015), s. 5.

¹¹ 1951 Mülteci Sözleşmesi, başlangıçta II. Dünya Savaşı sonucunda Avrupa'da yerlerinden edilmiş mültecilerin durumunu çözmek üzere geçici bir anlaşma olarak tasarlandı. Ancak 1967 Protokolü ile coğrafi ve geçici kısıtlamaları kaldırıldı.

¹² Meltem İneli-Ciğer, “Implications of the New Turkish Law on Foreigners and International Protection and Regulation no. 29153 on Temporary Protection for Syrians Seeking Protection in Turkey,” *Oxford Monitor of Forced Migration*, cilt. 4 sayı.2 (Aralık 2014), <http://oxmofm.com/wp-content/uploads/2015/01/OxMo-Vol-4-No-2-Ineli-Ciger.pdf> (erişim tarihi 11 Ağustos 2015), s. 28.

¹³ Brookings Enstitüsü, “Northern Exodus: How Turkey Can Integrate Syrian Refugees,” 15 Nisan 2014, <http://www.brookings.edu/research/articles/2014/04/15-turkey-integrate-syrian-refugees-kirisci> (erişim tarihi 25 Ekim 2015).

¹⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, “Frequently Asked Questions; Syrian Refugees in Turkey,” Ekim 2013, <http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/faqenglish.pdf> (erişim tarihi 12 Ağustos 2015). 2011 yılında Suriye'de çatışmaların başlamasından önce, Suriye'de yaklaşık 527,000 Filistinli mülteci bulunuyordu; çoğu 1948 yılında buraya kaçmıştı ve daha sonra 1967 ve 1982 yıllarında da mülteci akınları olmuştu. Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Kuruluşu (UNRWA), “Where We Work - Syria,” <http://www.unrwa.org/where-we-work> (erişim tarihi 17 Eylül 2015)

¹⁵ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, No. 6458, yürürlüğe giriş tarihi 4 Nisan 2013, gayri resmi İngilizce çevirisi için http://www.goc.gov.tr/files/files/eng_minikanun_5_son.pdf (erişim tarihi 7 Eylül 2015).

yaşamalarına izin vererek güçlendirdi. Ayrıca, İçişleri Bakanlığı'na bağlı ve Suriyeli mültecilerin kayıt altına alınmasını da kapsayan, sığınmayla ilgili konulardan sorumlu olan, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü adlı yeni bir birim kuruldu.¹⁶ Bundan önce mültecilerin kayıt altına alınması, kampların kurulması ve kampların içinde ve dışında yaşayan mültecilere destek verilmesine dair koordinasyon, T.C. Başbakanlığı'na bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın sorumluluğundaydı.

Bunu takiben yayınlanan Ekim 2014 tarihli yönetmelik¹⁷, geçici koruma altındaki kişilerin kayıt altına alınmasıyla ilgili kural ve usullerin yanı sıra, bu kişilerin hak ve yetkilerini netleştiriyor.¹⁸ Yönetmelikte, yasa kapsamına giren kişilerin ücretsiz acil sağlık hizmeti alma, ülkede yasal olarak ikamet ettiklerini gösterir kimlik kartı edinme, barınma, gıda ve diğer hizmetlerin verildiği “barınma merkezleri”ne erişim, ülkeye düzensiz yollarla girdikleri gerekçesiyle gözaltına alınmama hakkı, aile birleşimine erişim, hukuki danışma ve ücretsiz çeviri hizmetlerine erişim ve geldikleri ülkelere zorla geri gönderilmekten (*refoulement*)¹⁹ korunma hakları olduğu belirtilmektedir.²⁰

Suriyeli Mülteciler için Eğitim Hizmetleri

Eylül 2014'te Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) yayınladığı 2014/21 no.lu Genelgeyle Nisan ayında yürürlüğe giren göç yasasıyla uyumlu olarak, geçici korumadan yararlanan kişilerin eğitimiyle ilgili yeni düzenlemeler yaptı. Bu genelgeyle, diğer tedbirlerin yanı sıra, yasa ve yönetmelikte eğitimle ilişkili olan kararların hayata geçirilmesinden sorumlu olan il komisyonlarının kurulması, Suriye “geçici eğitim merkezleri” için akreditasyon sistemi oluşturulması ve devlet okullarına kayıt yaptırmak için “ikamet izni” değil “yabancı tanıtma belgesi”nin yeterli olduğu karara bağlandı.²¹

¹⁶ Birleşmiş Milletler Katolik Rahipler Konferansı, *Refuge and Hope in the Time of ISIS: The Urgent Need for Protection, Humanitarian Support, and Durable Solutions in Turkey, Bulgaria, and Greece*, s. 5.

¹⁷ Geçici Koruma Yönetmeliği, No. 29153, 2014, Türkçesi için <http://www.goc.gov.tr/files/files/20141022-15-1.pdf> (erişim tarihi 11 Ağustos 2015). Yönetmeliğin özetinin resmi İngilizce çevirisi için http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman38.pdf (erişim tarihi 11 Ağustos 2015).

¹⁸ İneli-Ciğer, “Implications of the New Turkish Law on Foreigners and International Protection and Regulation no. 29153 on Temporary Protection for Syrians Seeking Protection in Turkey,” *Oxford Monitor of Forced Migration*, s. 29.

¹⁹ a.g.e., s. 32.

²⁰ a.g.e., s.32-33.

²¹ Milli Eğitim Bakanlığı 2014/21 No.lu Genelge, Madde 4.

Türkiye hükümeti, Suriyeli mülteci çocukların eğitim görmeleri konusundaki kararlılığını açık bir dille ifade etti. 2 Ekim 2015 tarihinde MEB müsteşar yardımcısı Yusuf Büyük, “Eğer bu öğrencileri eğitemezsek yanlış ellere düşerler, çeteler, suçlular tarafından sömürülürler... Biz ülkemizin standartlarını iyileştirmeye çalışıyoruz; bu, Suriyeliler için de standartların iyileşmesi anlamına gelir” dedi.²² Zaten 2014/21 no.lu genelgenin çıkmasının sebebi de, Bakanlığın Suriyeli mülteci öğrencilerin okula gitmesini engelleyen “dil engeli, hukuki engeller ve teknik altyapı eksikliği gibi... engellerin ortadan kaldırılması” için çalışmak gerektiğini kabul etmesiydi.²³

Türkiye’de, Suriyeli ilk ve ortaokul çağındaki çocukların örgün eğitim almaları için birbirine paralel işleyen iki sistem bulunuyor. Bunlara ilaveten, çeşitli yaygın eğitim yolları da mevcut.²⁴ Devlet okullarında ve geçici eğitim merkezlerinde eğitim hizmeti verilmesi, MEB, UNİCEF, BMMYK ve diğer bağışçılar arasındaki ortaklık sayesinde gerçekleştirilebildi. Bu hizmetlerin koordinasyonu ve denetlenmesinin sorumluluğunu aslen MEB üstlenirken, UNICEF ve BMMYK teknik ve finansal destek sağlıyor. Örneğin, 2014/21 no.lu genelgenin hazırlanma sürecinde MEB bu kurumlarla istişarelerde bulundu.²⁵ İlaveten, UNICEF Suriyeli öğrencilerin MEB’in (YOBİS olarak bilinen) veritabanına kayıt edilmesi ve buradan izlenmesi için teknik destek sağladı,²⁶ geçici eğitim merkezlerinin inşa edilmesi için kaynak desteği verdi²⁷ ve geçici eğitim merkezlerinde çalışan gönüllü Suriyeli öğretmenlere

²² Dasha Afanasieva ve Ümit Bektaş, “No School for 400,000 Syrian Refugee Children in Turkey – Official,” Reuters, 2 Ekim 2015, <http://uk.reuters.com/article/2015/10/02/uk-mideast-crisis-turkey-education-idUKKCN0RW1WK20151002> (erişim tarihi 25 Ekim 2015).

²³ UNICEF, *Scaling Up Quality Education Provision for Syrian Children and Children in Vulnerable Host Communities: Report of the Sub-Regional Conference, 17-19 June 2014, Amman, Jordan*, Haziran 2014, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002338/233895e.pdf> (erişim tarihi 25 Ekim 2015), s. 9.

²⁴ Eğitim uzmanları yaygın eğitimi herhangi bir tasdikname verilmeyen, öğrenme hedefleri olan yapılandırılmış ve amaçlı etkinlikler olarak tanımlar; yapılandırılmamış ve çoğunlukla amaçlı olmayan “enformel eğitim”den farklıdır. Jin Yang, “Recognition, Validation, and Accreditation of Non-formal and Informal Learning in UNESCO Member States,” UNESCO Hayat Boyu Öğrenme Enstitüsü, 2015, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002326/232656e.pdf> (erişim tarihi 25 Ekim 2015), s.9.

²⁵ BM Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı, “Turkey: 3RP Monthly Update – August 2014: Education,” Ağustos 2014, <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/August2014dashboard-Education.pdf> (erişim tarihi 25 Ekim 2015).

²⁶ Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, *Curriculum, Accreditation and Certification for Syrian Children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt*, Mart 2015, http://www.oosci-mena.org/uploads/1/wysiwyg/150527_CAC_for_Syrian_children_report_final.pdf (erişim tarihi 7 Eylül 2015), s. 42.

²⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün UNICEF yetkilisiyle yaptığı görüşme, Ankara, 23 Haziran 2015.

maddi teşvik ve eğitimler verdi.²⁸ BMMYK da illerdeki geçici eğitim merkezlerine eğitim malzemeleri sağladı.²⁹

2014-2015 eğitim yılında Suriyeli öğrencilerin eğitimi için yapılan harcamanın, Milli Eğitim Bakanlığı'nın tahminlerine göre 700 milyon liralık ek bir mali külfet getirmiş olmasına rağmen, Bakanlık Suriyeli mültecilerin eğitimi için özel bir fon ayırmış değil. Onun yerine, ilgili masraflar bakanlığın genel bütçesinden karşılanıyor. Bu yüzden Suriyeli mültecilerin eğitimi için yapılan toplam harcama hakkında daha detaylı bilgi mevcut değil.³⁰

Devlet okulları

Türkiye'deki devlet okulları, resmi olarak hükümet tarafından kayıt altına alınmış ve geçici korumadan faydalanan ilk ve ortaokul çağındaki bütün Suriyeli öğrencilere açıktır.³¹ 2014/21 no.lu genelgeye göre, hükümetçe verilmiş kimlik kartının (yabancı tanıtma belgesi) sunulması halinde herhangi bir devlet okuluna kayıt yaptırmak mümkün.³² Okula kayıt yaptırmak ücretsiz, ancak velilerden yıl boyunca “faaliyet gideri” olarak ek para talep edilebiliyor.³³ Şehir merkezlerinde, genellikle yaşanan mahallede, yürüme mesafesinde okullar bulunuyor, kırsal alanlarda ise devlet öğrencilere ücretsiz araç sağlıyor.³⁴

2012 itibarıyla, Türkiye'deki okullar “4+4+4” adıyla anılan sistemle eğitim veriyor: 12 yıl ücretsiz zorunlu eğitimin 4 yılı ilk, 4 yılı orta ve 4 yılı lise eğitiminden oluşuyor. Ayrıca, öğrenciler beşinci sınıftan itibaren mesleki eğitime (dini mesleki eğitim de dahil) kaydolabiliyor.³⁵

²⁸ UNICEF, *Curriculum, Accreditation and Certification for Syrian Children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt*, s. 48.

²⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün UNICEF yetkilisiyle yaptığı görüşme, Ankara, 23 Haziran 2015; BMMYK, “Turkey External Update”, 31 Mayıs 2015, http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/may_external_update_2015.pdf (erişim tarihi 7 Eylül 2015).

³⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Uzman Yardımcısı Selman Işık'tan İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne gelen mektup, 18 Eylül 2015

³¹ 2014/21 No.lu MEB Genelgesi, Madde 4.

³² 2014/21 No.lu MEB Genelgesi, Madde 4(b).

³³ Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD), Çok Amaçlı Destek Merkezi ile yapılan görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015. Türkiye'deki devlet ilkokullarında kitap ücreti, Okul Aile Birliği aidatı ve diğer okul etkinliklerin ücretlerinin talep edilmesine yasal olarak izin veriliyor. Dünya Bankası, “User Fees in Primary Education,” Temmuz 2004, http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079993288/EFAcase_userfees.pdf (erişim tarihi 26 Ekim 2015), s. 28.

³⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Eğitim Reform Girişimi direktör vekili Işık Tüzün'le yaptığı e-posta yazışması, 5 Eylül 2015.

³⁵ Andrew Finkel, “What's 4+4+4?”, The New York Times, 23 Mart 2012, http://latitude.blogs.nytimes.com/2012/03/23/turkeys-education-reform-bill-is-about-playing-politics-with-pedagogy/?_r=0 (erişim tarihi 7 Eylül 2015)

2014-2015 eğitim-öğretim yılında Türkiye'nin devlet okulları sistemindeki ilk, orta ve liselere toplam 36,655 Suriyeli öğrenci kayıt yaptırmıştı.³⁶ Bu sayı, Türkiye'nin toplam öğrenci nüfusunun yüzde 0.22'sine tekabül ediyor.³⁷ Bir önceki eğitim yılında 7,875 olan kayıtlı öğrenci sayısına kıyasla görülen artış, 2014/21 no.lu genelgenin etkisini ortaya koyuyor.³⁸ Ancak yine de bu sayı, okul çağındaki Suriyeli mültecilerin ancak yüzde altısını teşkil ediyor; yani, Suriyeli çocukların büyük bir çoğunluğu, teorik olarak Türkiye'de devlet okullarına gidebilecekken, pratikte gitmiyorlar.

Türkiye'deki eğitim sistemi oldukça merkezi ve okulların kendi başlarına karar vererek harcayabilecekleri, kendilerine tahsis edilmiş özel bir ödenekleri yok.³⁹ Türkiye'deki bir düşünce kuruluşu bu konuyla ilgili şu değerlendirmede bulundu: “okulların Suriyeli çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilecek çözümleri bulma ve bunları fonlama olanakları yok.”⁴⁰ Türkiye'de Suriyeli mültecilerin en yoğun olduğu güneydoğu illerinde⁴¹ okullar “[Suriyeliler gelmeden önce] kayıt oranları, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ve her sınıfa düşen öğrenci sayısı gibi temel eğitim göstergeleri bağlamında zaten dezavantajlı konumdaydı.”⁴² Bu alanlardaki kamu eğitim hizmetleri, şimdi Suriyeli öğrenci akınıyla karşı karşıya kaldığı için “son derece zorlanıyor”.⁴³

Geçici eğitim merkezleri

Geçici eğitim merkezleri, mülteci kamplarının hem içinde hem dışında faaliyet gösteren, Suriye müfredatına bağlı kalarak Arapça eğitim veren ilk ve orta dereceli eğitim merkezleridir.⁴⁴ Uygulanan müfredat, Suriye'de kullanılan resmi müfredatla büyük oranda aynı; yalnız, içindeki Beşar Esad ve ailesi ile Baasçılık gibi konuları içeren, Suriye

³⁶ Işık'tan gelen mektup, 18 Eylül 2015.

³⁷ Milli Eğitim Bakanlığı'na göre 2014-2015 yılında Türkiyedeki okullarda kayıtlı 16,403,328 öğrenci bulunuyordu. Veriler Türkiye İstatistik Kurumu'nda mevcuttur, http://www.turkstat.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 (erişim tarihi 26 Ekim 2015).

³⁸ Işık'tan gelen mektup, 18 Eylül 2015.

³⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Eğitim Reform Girişimi direktör vekili Işık Tüzün'le yaptığı e-posta yazışması, 5 Eylül 2015.

⁴⁰ a.g.e

⁴¹ Theirworld ve A World at School, *Partnering for a Better Future: Ensuring Educational Opportunity for All Syrian Refugee Children and Youth in Turkey*, s. 11.

⁴² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Eğitim Reform Girişimi direktör vekili Işık Tüzün'le yaptığı e-posta yazışması, 5 Eylül 2015.

⁴³ Theirworld ve A World at School, *Partnering for a Better Future: Ensuring Educational Opportunity for All Syrian Refugee Children and Youth in Turkey*, s. 11.

⁴⁴ 2014/21 No.lu MEB Genelgesi, Madde 3.

hükümetini destekleyici referanslar kaldırılmış.⁴⁵ Merkezi Türkiye'de bulunan Suriye Geçici Hükümeti Eğitim Bakanlığı, söz konusu müfredatı, MEB ile işbirliği içinde düzenliyor ve dağıtımını yapıyor.⁴⁶ 2014 sonbaharında MEB, kampların dışındaki geçici eğitim merkezlerini de, ulusal eğitim sistemine dahil etmek üzere kayıt altına almaya başladı. Türkiye'deki üniversiteler tarafından tanınması öngörülen ve lisenin tamamlanmasıyla verilen bir Suriye denklik sınavı da ilk olarak MEB denetiminde, Haziran 2015'te gerçekleştirildi. Bu sınava katılmak için yaklaşık 8,000 öğrenci kayıt oldu.⁴⁷

Geçici eğitim merkezleri ülkenin her yerinde yok; 81 ilin, özellikle Suriye nüfusunun yoğun olduğu on dokuzunda bulunuyor.⁴⁸ 2014-2015 eğitim yılında kamplarda 34, kampların dışında da 232 geçici eğitim merkezi faaliyet gösterdi. 2014-2015 yılında geçici eğitim merkezlerinin ilk ve orta bölümlerine kayıt yaptıranların sayısı kamplarda 74,097, kamp dışında ise 101,257 oldu.⁴⁹

Bazı geçici eğitim merkezleri yereldeki resmi makamlarca işletilirken, diğerleri yardım dernekleri ve bireysel bağışçılar tarafından kurularak yürütülüyor.⁵⁰ Birçoğunun yıllık ücreti 440 TL-650 TL arasında değişiyor ve ek olarak, ulaşım için aylık 60 - 120 TL civarında servis ücreti isteniyor. Bunlar, birçok aile için karşılanabilir rakamlar değil.⁵¹ Diğer geçici eğitim merkezlerinin aşırı kalabalık olması ya çocukların eğitime erişimini kısıtlıyor ya da aldıkları eğitimin kalitesini düşürüyor.⁵²

⁴⁵ UNICEF, *Curriculum, Accreditation, and Certification for Syrian Children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt*, s. 43-44.

⁴⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Suriye Geçici Hükümeti Eğitim Bakan Yardımcısı Dr. Abudrahman al-Haj ile yaptığı görüşme, İstanbul, 8 Haziran 2015. Suriye Geçici Hükümeti, Mart 2013'te teknik bir bakanlar kurulu oluşturularak Türkiye'de kuruldu. Nisan 2014'te Geçici Hükümet Suriye'de ve komşuları olan beş evsahibi ülkedeki öğrencilerin yaşadığı zorluklara çözüm bulmakla görevlendirdiği bir Eğitim Bakanı atadı. Suriye Geçici Hükümeti, "Suriyeli Öğrencilerin Sığınma Ülkelerinde Karşılaştıkları Engeller", 19 Mayıs 2014, <http://syriaig.org/syr14/index.php/minstmenu/edu-mnu/1393-2014-05-19-07-01-20> (erişim tarihi 7 Eylül 2015)

⁴⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Suriye Geçici Hükümeti Eğitim Bakan Yardımcısı Dr. Abudrahman al-Haj ile yaptığı görüşme, İstanbul, 8 Haziran 2015.

⁴⁸ Işık'tan gelen mektup, 18 Eylül 2015.

⁴⁹ Işık'tan gelen mektup, 18 Eylül 2015.

⁵⁰ UNICEF, *Curriculum, Accreditation, and Certification for Syrian Children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt*, Mart 2015, s. 44.

⁵¹ Theirworld ve A World at School, *Partnering for a Better Future: Ensuring Educational Opportunity for All Syrian Refugee Children and Youth in Turkey*, s. 14.

⁵² a.g.e.; UNICEF, *Curriculum, Accreditation, and Certification for Syrian Children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt*, s.46.

Yaygın Eğitim Hizmetleri

Okul çağındaki çocuklardan bazıları camiler, kayıt dışı geçici eğitim merkezleri veya hükümet dışı kuruluşlar tarafından sağlanan yaygın eğitim programlarına devam ediyor. Bu hizmetlerden Türkiye çapında kaç çocuğun yararlandığına dair kapsamlı bir veri bulunmuyor. Camilerdeki derslere giden çocukların velileri, bu tür programların tamamen Kur'an eğitimine yoğunlaştığını ve genellikle ücretsiz olduğunu söyledi.⁵³ Kayıt altına alınmamış veya MEB'in koyduğu standartlara uygun olmayan geçici eğitim merkezleri hiçbir şekilde akreditasyon alamıyor ve buralarda eğitimlerini tamamlayan öğrencilere geçerliliği kabul edilmiş eğitim sertifikaları verilmiyor.⁵⁴ STKların destek merkezlerinde haftada bir veya iki gün İngilizce, Arapça, Türkçe, bilgisayar, müzik ve benzeri konularda dersler veriliyor.⁵⁵

Bu rapor için görüşülen ailelerden üçü, çocuklarını örgün eğitim yerine mahalle camilerindeki Kur'an kurslarına gönderiyordu. Bu kurslar Türkiye devletince denetlenmiyor ve akredite olan ve denetlenen bir okulun yerini tutacak yeterlilikte değiller. 11 yaşındaki Alaa, görüşmenin yapıldığı sırada, birkaç aydır böylesi bir kursa gidiyordu ve İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunları söyledi:

Orada ders görmeyi çok sevmiyorum. Bize sadece *hadis* [Hazreti Muhammed'in sözleri ve davranışları] ezberletiyorlar, hepsi bu. Ben derslerde iyiyim ama çok sıkılıyorum. Arapça öğrenmeyi seviyorum ama sadece alfabeyi ve okuyup yazmasını öğreniyoruz. Diğer konularda ders yapmayı özledim.⁵⁶

⁵³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Wafaa H. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015; Abeer A. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015; ve İbrahim M. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 10 Haziran 2015.

⁵⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Milli Eğitim Bakanlığı Milli Eğitim Uzman Yardımcısı Selman Işık'la yaptığı görüşme, Ankara, 22 Haziran 2015.

⁵⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün ASAM ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015; ASAM ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 17 Haziran 2015; Mercy Corps ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 17 Haziran 2015.

⁵⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Alaa W. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015.

II. Eğitim Önündeki Engeller

Ekim 2015 itibariyle, Türkiye'deki 5-17 yaş arasındaki Suriyeli mülteci çocuk nüfusu yaklaşık 708,000'di.⁵⁷ 2014-2015 eğitim döneminde Türkiye hükümetinin idaresindeki 25 kampta yaşayan okul çağındaki çocukların yaklaşık yüzde 90'ı okula kayıt yaptırmışsa da,⁵⁸ kamplardaki çocuk sayısı, okul çağındaki Suriyeli çocuk nüfusunun sadece yüzde 13'ünü teşkil ediyor.⁵⁹ Kampların dışında yaşayan Suriyeli mülteci çocukların eğitim durumu oldukça kötü: 2014-2015 eğitim yılında geçici eğitim merkezlerine ve devlet okullarına kayıt olma oranı yüzde 25 olarak tahmin ediliyor.⁶⁰

Türkiye Suriyeli mültecilerin devlet okullarına gitmesini hukuken mümkün kılarak ve Suriyeliler için oluşturulan geçici eğitim merkezlerine olur vererek Suriyeli mülteci çocukların eğitim haklarını kullanmalarına yönelik önemli adımlar attı.

Ancak, hukuki engellerin kaldırılması sadece ilk adım. Uygulamada Suriyeli çocukların okula gitmesinin önünde daha birçok engel var. Birçok anne baba ve çocuk İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne Türkiye'nin garanti altına aldığı ücretsiz eğitim olanağından, ekonomik zorluklar yüzünden çocukların çalışma hayatına atılması, Türkçe engeli ve toplumsal uyum konusundaki zorluklar sebebiyle faydalanamadığını söyledi. Milli Eğitim Bakanlığı Ocak 2016'ya kadar 270,000 Suriyeli çocuğun okula gitmesini ve bu sayının 2015-2016 eğitim

⁵⁷ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, "Syria Regional Refugee Response, Turkey," <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>, son güncelleme 2 Ekim 2015 (erişim tarihi 26 Ekim 2015). 2 Ekim itibarıyla Türkiye'de kayıtlı Suriyeli mülteci sayısı 2,072,290'dı ve bu nüfusun yüzde 34.2'si 5-17 yaş grubu çocuktur.

⁵⁸ Ağustos 2015 itibarıyla Türkiye'deki mülteci kamplarında 262,134 Suriyeli mülteci yaşıyordu. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, "The Numbers of Syrians Were Announced to the Public," 20 Ağustos 2015, http://www.goc.gov.tr/icerik6/the-numbers-of-syrians-were-announced-to-the-public_914_1015_8849_icerik (erişim tarihi 2 Eylül 2015). BMMYK'nın Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin yüzde 34'ünün 5-17 yaş grubu olduğu bilgisini kullanarak ve bu sayının kamplarda ve kampların dışında yaşayanları eşit oranda temsil edildiği varsayımından hareket ederek kamplardaki yaklaşık 90,000 çocuğun okul yaşında olduğu söylenebilir. Milli Eğitim Bakanlığı'na göre 2014-2015 öğretim yılında kamplardaki 82,422 Suriyeli çocuk okula gitmiştir ve bu rakam kamplardaki okul çağındaki çocukların toplamının yaklaşık yüzde 90'ına tekabül etmektedir. Işık'tan gelen mektup, 18 Eylül 2015.

⁵⁹ Türkiye'de kayıtlı toplam 2.072,290 Suriyeli mülteci kamplarda yaşayan yaklaşık 262,000 kişi toplam nüfusun yüzde 13'ünü temsil etmektedir.

⁶⁰ 2014-2015'te kampların dışında okullara kayıt yaptıran çocuk sayısı 137,912. Işık'tan gelen mektup, 18 Eylül 2015.

yılı sonunda 370,000 Suriyeli öğrenciye ulaşmasını hedeflediklerini açıkladı.⁶¹ Aşağıda dile getirilen engellerin kaldırılması bu hedeflere ulaşmak için çok önemlidir.

Mersin'de yaşayan dört çocuk annesi Fatima İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne 9 ve 11 yaşlarındaki iki oğlunun okula gitmeme sebeplerini şu sözlerle anlattı: “ne nasıl kayıt yaptıracağımız hakkında herhangi bir bilginiz var ne de okula gitmelerine izin olup olmadığını biliyoruz. Ayrıca, artık çalışmaya da başladılar.” Fatima, kocasının çalışma izni olmadığı için, yasadışı olarak ve çalışma izni olan iş arkadaşlarından çok daha düşük ücretle çalıştığını söyledi. Kocasının kazancının ancak geçinmelerine ve sigortalı olmadıkları için sağlık masraflarına yettiğini, oğullarının bu nedenle çalıştığını ifade etti.⁶²

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü 13 yaşındaki Ali okula gitmeyi Halep kırsalındaki okulu bombalandığında bıraktığını söyledi. Türkiye'ye Mayıs 2014'te gelen Ali okula kayıt olmamış. Ali “Önceleri okula gitmemize izin verilmiyordu çünkü ikamet iznimiz yoktu. Artık Yabancı Tanıtma Belgemiz var ve ben okula gitmek istiyorum ama orada hiçbir şey anlamayacağım. Türkçem iyi değil ve benim için çok zor olacak”⁶³ derken, babası da “Ayrıca bu bölgede Suriyelilere karşı bir gerilim ve ayrımcılık var; çocuklarımızla kavga etmelerini istemiyoruz” diye ekledi.⁶⁴

Çocukları okula gitmeyen ailelerin çoğunluğu çocuklarını geçici eğitim merkezlerine göndermeyi tercih edeceklerini, ama bu mümkün olmazsa devlet okuluna da göndermeye razı olduklarını söyledi. Hatta, bir gün Suriye'ye geri dönmeyi planladıkları için Türkçe eğitimin “faydasız” olduğunu söyleyen veliler bile mümkün olsa çocuklarını devlet okuluna kayıt yaptıracaklarını, bugüne dek bunu, kayıt için ikamet izni gerektiğini düşündükleri için veya lisanla ilgili endişeleri yüzünden yapmadıklarını ifade ettiler.⁶⁵ Benzer bir şekilde, 2014 yılında ülkenin güneydoğusunda Suriyeli mültecilerin eğitimle ilgili ihtiyaçlarını

⁶¹ Dasha Afanasieva ve Ümit Bektaş, “No School for 400,000 Syrian Refugee Children in Turkey – Official,” Reuters, 2 Ekim 2015, <http://uk.reuters.com/article/2015/10/02/uk-mideast-crisis-turkey-education-idUKKCN0RW1WK20151002> (erişim tarihi 25 Ekim 2015).

⁶² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Fatima A. ile yaptığı görüşme, Mersin, 20 Haziran 2015.

⁶³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Ali N. ile yaptığı görüşme, 15 Haziran 2015.

⁶⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Nawrus A. ile yaptığı görüşme, 15 Haziran 2015.

⁶⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Khulood A. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran, 2015 ve Nisreen M. ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 18 Haziran 2015

belirlemek amacıyla yapılan bir araştırmada, yetişkin katılımcıların yüzde 80'inin mümkün olursa çocuklarını devlet okullarına gondereceklerini söylediği tespit edilmişti.⁶⁶

Bu rapor için gürüşülen 50 hane halkından 32'si, ekonomik koşulları, gerek devlet okullarına, gerek geçici eğitim merkezlerine erişimlerinin önündeki esas engel ya da kararlarını etkileyecek büyüklükte bir zorluk olarak tanımladı. Devlet okullarına gitmenin önündeki temel engel ya da zorluk olarak 20 aile lisan meselesini gösterirken, 17 aile ise Türkiyeli çocuklarla toplumsal uyumu bir sorun olarak tanımladı. 11 ailenin nasıl kayıt yaptıracığına dair hiçbir fikri yoktu veya kayıt için ne gerektiği konusundaki bilgileri yanlıştı. 4 aile, 2014/21 no.lu genelge çıkmadan önce en az bir kez okula kayıt yaptırmak isteyip reddedildiğini ve sonrasında tekrar denemediklerini söylerken, 5 aile ise yakınlarında geçici eğitim merkezi bulunmadığı için bir Suriye okuluna kayıt yaptıramadıklarını anlattı.

Dil

Suriyeli Türkmencilerin dışındaki Suriyeli mülteci ailelerin çoğu Türkiye'ye gelirken hiç Türkçe bilmiyordu. Bu rapor için gürüşülen veliler, çocuklar, STK temsilcileri ve diğer paydaşlar sıklıkla devlet okullarına gitmenin önündeki önemli engellerden birinin dil bilmeme olduğunu ifade etti. Bu rapor için gürüşülen 50 hane halkından sekizi çocuklarının devlet okullarına gitmemelerinin birincil sebebi olarak dil sorununu gösterirken 12 hane halkı da dil bilmemeyi, çocukların okula gitmemeleri veya okulda yaşadıklarıyla ilgili önemli bir zorluk olarak tanımladı.

Bu sorunun kişiyi ne kadar etkilediğinin, kaç yaşında olduğuyla yakından ilişkili olduğu anlaşılıyor.⁶⁷ Devlet okulunda çalışan bir öğretmen kendi okulunda yaptığı gözlemi İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şöyle aktardı:

Türkiye'nin devlet okullarına en kolay uyum sağlayanlar küçük çocuklar oluyor çünkü Türkçeyi çok hızlı öğreniyorlar. Ancak, dördüncü, beşinci sınıf söz konusu

⁶⁶YUVA Derneği, *Educational Needs Assessment for Urban Syrian Refugees in Turkey*, Eylül 2014, <https://data.unhcr.org/syrianrefugees/download.php?id=7898> (erişim tarihi 25 Ekim 2015), s. 5.

⁶⁷ Mayıs 2015'te BMMYK Türkiyedeki devlet okullarında kayıtlı 30.000 Suriyeli öğrencinin çoğunluğunun 1-4. sınıflara kayıt olduğunu belirtti. Bunun sebebi daha küçük yaştaki çocukların yabancı bir dili öğrenmeye daha kolay adapte olmaları. BMMYK, "Turkey External Update," 31 Mayıs 2015, http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/may_external_update_2015.pdf (erişim tarihi 7 Eylül 2015), s. 3. Bu değerlendirme İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün yaptığı gürüşmelerle de doğrulanmıştır – dilin bir engel veya zorluk oluşturduğunu söyleyen çocuklar esas olarak 13 ve üstü yaşlardaki çocuklardı.

olduğunda bu çok daha zor. Okulda çok az yaşça büyük Suriyeli çocuğun olmasının sebebi bu.⁶⁸

Aileler de daha küçük çocukların Türkçeyi daha hızlı öğrendiğini ve bu sayede, uyum döneminde ders ve ödevlerle uğraşırken bunun akademik sonuçlarının daha hafif olduğunu belirtiyorlar.⁶⁹

Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) İstanbul'da yaşayan mültecilere yönelik çok amaçlı bir destek merkezi işletiyor. Bir SGDD çalışanı İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, merkezin hizmetlerinden faydalanan ailelerin eğitim seviyelerini yakından izlediklerini ve kayıt yaptırmada dil engelinin önemli olduğunu kaydettiklerini söyledi:

Aileleri, çocuklarını okuldan almamaları için teşvik ediyoruz. Çocukları okuldan alırlarsa da, sebebi ya dil engeli yüzünden okulda bir şey öğrenememeleri ya da ekonomik zorluklar oluyor.⁷⁰

Dil Desteğinin veya Hızlandırılmış Dil Kurslarının Eksikliği

Dil engelinin, Suriyeli öğrencilerin devlet okullarına gidebilmelerinin üzerindeki etkisi dikkate değer. Bir raporda belirtildiği gibi, mülteci gençlerin ve çocukların, eğitim dilinin Türkçe olduğu devlet okullarına gidebilmeleri için “özel okur yazarlık programları ve telafi dersleri [yapılması] son derece acil bir ihtiyaç.”⁷¹

Her ne kadar bir Milli Eğitim Bakanlığı yetkilisi Haziran 2015'te İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, bakanlığın geçici koruma kapsamına giren kişiler için hızlandırılmış dil programı geliştirmenin ilk adımlarını attığını söylediye de, halihazırda Türkiye'nin devlet okullarında anadili Türkçe olmayanlar için düzenlenmiş örgün veya sistematik herhangi bir destek mevcut değil.⁷² Bakanlık Eylül 2015'te “birinci sınıflar için dil kartları ve etkinlikler

68 İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün devlet ilkokulu öğretmeniyle yaptığı görüşme, İstanbul, 11 Haziran 2015.

69 İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Haysam M. ile yaptığı görüşme, İzmir, 14 Haziran 2015, Rana H. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 8 Haziran 2015 ve Hussein M. ile yaptığı görüşme, İzmir, 14 Haziran 2015.

70 İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün ASAM ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015.

71 Dawn Chatty, Hashem Ahmadzadeh, Metin Çorabatır, Jalal Al Hussein, Leen Hashem, Sarah Wahby, Oxford Üniversitesi Mülteci Çalışmaları Merkezi, “Ensuring Quality Education for Young Refugees from Syria (12-25 Years): A Mapping Exercise,” 19 Eylül 2014, <http://www.rsc.ox.ac.uk/files/publications/other/rr-syria-youth-education-2014.pdf> (erişim tarihi 25 Ekim 2015), s. 58.

72 İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Selman Işık ile yaptığı görüşme, Ankara, 22 Haziran 2015.

seti” geliştirildiğini ve daha ileri düzeydeki eğitim malzemelerinin geliştirilmesine “önümüzdeki iki ay içinde başlayacağını” doğruladı.⁷³ Benzer şekilde, BMMYK, UNICEF ve ulusal kurumlar arasında bir ortaklık olan Türkiye Birleşmiş Milletler Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı, eğitim sektöründe Nisan-Mayıs-Haziran 2015 dönemi için yaptığı güncellemede şunu söylemektedir:

[m]ülteci çocukların ulusal sisteme yerleştirilmesine yönelik mevcut çabalar, mültecilere Türkçeyi yabancı dil olarak öğretmek için eğitim materyalleri ve kapasitenin sağlanması yoluyla arttırılacak.⁷⁴

Bu tür programlara acil ihtiyaç var. Bir ilkokul öğretmeni İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne okulların bu tür girişimleri kendilerinin geliştirmesinin çok mümkün olmadığını çünkü öğretimi kendilerinin üstlenmesi halinde Bakanlığın öğretmenlere fazla mesai ödemesi gerekeceğini söyledi.⁷⁵ STKlara ait mültecilere destek merkezlerinde çocuklar için, kısıtlı da olsa Türkçe dil dersleri bulunuyor ama bu hizmetlerden ancak böylesi merkezlerin bulunduğu İstanbul ve Gaziantep gibi şehirlerde yaşayan aileler faydalanabiliyor.⁷⁶ Ayrıca, İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün bu rapor için görüştüğü ailelerin birçoğu bu tür programların varlığından haberdar değildi.

Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye vatandaşlarına Hayat Boyu Öğrenme Müdürlüğü aracılığıyla “okuma yazma ve dil kursları” sunuyor⁷⁷ ancak ne ilgili yönetmelikte ne de MEB genelgesinde bu kurslara geçici koruma kapsamındakilerin de katılabileceğine ilişkin açık bir ifade yer almıyor. Kaldı ki, İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün görüştüğü ailelerden yalnızca birinin bu kursların varlığından haberi vardı.

⁷³ Işık’tan gelen mektup, 18 Eylül 2015.

⁷⁴ BM Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı, “Turkey: 3RP Monthly Update – April 2015: Education,” Nisan 2015, <http://reliefweb.int/report/turkey/turkey-3rp-monthly-update-april-2015-education> (erişim tarihi 25 Ekim 2015), “Turkey: 3RP Monthly Update – May 2015: Education,” Mayıs 2015, <http://reliefweb.int/report/turkey/turkey-3rp-monthly-update-may-2015-education> (erişim tarihi 25 Ekim 2015), ve “Turkey: 3RP Monthly Update – June 2015: Education,” Haziran 2015 <http://reliefweb.int/report/turkey/turkey-3rp-monthly-update-june-2015-education> (erişim tarihi 25 Ekim 2015).

⁷⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün bir devlet ilkokulu öğretmeniyle yaptığı görüşme, İstanbul, 11 Haziran 2015.

⁷⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün ASAM ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015, Suriye Eğitim Komisyonu ile yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Haziran 2015, ASAM ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 17 Haziran 2015 ve Mercy Corps ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 17 Haziran 2015.

⁷⁷ Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), “Functional Adult Literacy and Women’s Support Programme, Country Profile: Turkey,” tarihsiz, <http://www.unesco.org/ui/litbase/?menu=4&programme=141> (erişim tarihi 25 Ekim 2015).

40 yaşındaki Aisha, 11 yaşındaki oğlu Muhammed'i ve 13 yaşındaki kızı Barfeen'i birkaç ay boyunca İzmir'deki bir ilkokuldaki haftada üç saatlik Türkçe okuma yazma kursuna gönderdiğini söyledi. "Diğer öğrenciler okuma yazması olmayan daha yaşlı Türkiyeli kadınlardı, bizimkiler sınıftaki tek çocuktur. Biz bu kurstan komşularımız sayesinde haberdar olduk" dedi.⁷⁸

Aslen Halepli olan 42 yaşında, altı çocuk babası Omar İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, ailece yaşadıkları İzmir'de çocuklarının okula gitmediğini söyledi. Çocukların eğitim görmesini önemsemesine rağmen "ilk önce Türkçe dersiyse başlamazlarsa onları Türkiye devlet okuluna göndermenin bir faydası olduğuna" inanmıyordu.⁷⁹

20 yaşındaki Jabber de Suriye'de askere alınmak istemediği için dul annesi ve küçük kardeşleriyle Kamışlı'dan kaçtığını anlattı. Kendisiyle Turgutlu'da görüşen İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne 14 ve 13 yaşlarındaki erkek kardeşlerinin çalıştıkları için yanında olmadığını söyledi. "Oğlanların okulda olmamalarının en büyük sebebi Türkçe bilmemeleri. Yakında Suriye'ye dönmeyi planlıyoruz çünkü burada hayat çok zor."⁸⁰

Türkiye'de devlet okullarına kaydolabilmiş Suriyeli öğrenciler için bile dil engeli önemli bir sorun. 13 yaşındaki Omar 2012 sonunda ailesiyle birlikte Şam'dan İstanbul'a geldiğinde beşinci sınıfa gidiyormuş. Birçok Suriyeli mülteci ailenin aksine, Omar'ın ailesinin oturma izni varmış ve bu sayede hemen bir devlet okuluna, kendi okuduğuna denk sınıfa kayıt yaptırabilmiş. Ancak bir yandan yeni çevresine alışmaya çabalarken bir yandan da yeni bir dil öğrenmeye çalışıyormuş. Omar, Türkçeyi zor konuştuğu için sınıf arkadaşlarının kendisiyle sık sık dalga geçtiklerini anlattı. Annesi Rana'nın İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne anlattıkları ise şöyleydi:

Her sabah ağlayarak okula gitmek istemediğini söylüyordu. Omar'ın devlet okulundaki öğretmenlerinden biri bana Omar Türkçe bilmediği için, onu okula göndermemin anlamsız olduğunu söyledi. Öğretmen bana, işe yarayabileceğini düşündüğü bir dil kursundan söz etti ama orası da

⁷⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Aisha A. ile yaptığı görüşme, İzmir, 13 Haziran 2015.

⁷⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Omar A. ile yaptığı görüşme, İzmir, 13 Haziran 2015.

⁸⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Jabber H. ile yaptığı görüşme, Turgutlu, 15 Haziran 2015.

yalnızca üniversite öğrencilerini kabul ediyormuş. Etraftan araştırdık ama çocuklara Türkçe öğretecek başka bir yer bulamadık.⁸¹

Omar ertesi sene Suriyeliler için geçici eğitim merkezine kaydolabilmiş ama akranlarının birçoğu onun kadar şanslı değil. 16 yaşındaki Rasha İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne Ağustos 2013'te Suriye'nin Kamışlı ilçesinden İzmir'e ilk geldiklerinde, mahallelerindeki devlet okuluna kayıt olmak istediğinde bunu reddettiklerini söyledi. Bir yıl sonra, MEB'in 2014/21 no.lu genelgesinin yayınlanmasının ardından tekrar okula kaydolmaya çalışan Rasha'ya, okul idaresi kayıt olabileceğini ama kaydını yaşlıları gibi onuncu sınıfa yaptırması gerektiğini söylemiş.

Türkçe bilmediğim için bu durum benim için çok zordu. Sekizinci sınıfa kaydolabilir miyim diye sorduk ama okul müdürü hayır dedi. Dil engeli okula gitmemi imkansızlaştırdı.

Rasha Suriye'deyken okula gitmeyi seviyormuş. "Artık okula gidemiyorum, bu çok fena. Bu duruma alışmak çok zor. Ara sıra işe gidiyorum, ablamlar gitmediğinde onların yerine fabrikada çalışıyorum. Geleceğimi hayal ettiğimde hiçbir şey görmüyorum."⁸²

Sınıfa Yerleştirmelerde Esnek Davranılmaması

Dil engeline ek olarak, dil bilgisi kısıtlı olan ve sık sık görüldüğü gibi son birkaç yıl okula gidememiş Suriyeli öğrenciler söz konusu olduğunda, bu öğrencilerin Türkiye sistemine kaydedilmelerine ilişkin kapsayıcı kuralların bulunmaması da sorunu derinleştiriyor. Hane halklarıyla yapılan görüşmeler sırasında hazır bulunan okul çağındaki 113 çocuğun, savaşın başlamasından bu yana yaşadıkları okul kaybı ortalama iki yıl. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü 11 çocuk, Türkçe bilgilerinin yetersiz olması sebebiyle veya okula gitmedikleri seneler dikkate alınarak, devlet okullarındaki yaşlılarından birkaç yıl küçük sınıflara kaydedilmişken 8 çocuğun gittikleri okul tarafından yaşlarına uygun sınıflara yerleştirildiği belirtildi. Çocuklarla yapılan görüşmeler bu uygulamanın özellikle yaşça daha büyük çocukları başarısızlığa mahkum ettiğini ve aslında eğitimlerine devam etmek isteyen bazıları için de önemli bir caydırıcı unsur olduğunu göstermiştir.

⁸¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Rana H. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015.

⁸² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Rasha H. ile yaptığı görüşme, İzmir, 13 Haziran 2015.

Samir ve Mohammed

11 yaşındaki Samir ve 7 yaşındaki Mohammed İzmir’de yaşayan iki kardeş. Samir okula gitmiyor; onun yerine günlerini babasıyla beraber bir ayakkabı atölyesinde, tüm gün asgari ücretin altında bir maaşla çalışarak geçiriyor.⁸³ Mahallelerindeki devlet okulunda birinci sınıfı bitiren Mohammed ise hem akademik hem de sosyal anlamda son derece başarılı.

Bu iki kardeşin hikayesi Suriyelilerin örgün eğitime kayıt yaptırmalarını etkileyen unsurları ve tedbirlerin etkin biçimde uygulanmasının okula gitmeyen Suriyeli çocuklar için nasıl önemli bir fark yarattığını ortaya koyuyor.

Ailenin anlatımına göre, Samir ve Mohammed 2013 başlarında, hayatları savaş yüzünden artık çekilmez hale gelince anne babalarıyla birlikte Halep'ten kaçmışlar. İlk olarak gittikleri Beyrut'ta çocuklar aşırı kalabalık yüzünden okula gidememiş. 2014'te aile akrabalarının yaşadığı İzmir'e geçmiş. Yabancı Tanıtma Belgelerini aldıktan sonra, sorumlu bir anne baba olarak çocuklarını o Eylül okula kaydettirmeye gitmişler. Okul yürüme mesafesindeymiş, ücretsizmiş ve iki çocuğun da kaydını yapmış – ancak, okul görevlileri Samir'i beşinci, Mohammed'i birinci sınıfa yerleştirmişler.

Mohammed çok küçük olduğu için yeni çevresine ve yeni bir dile kolayca alışmış. Ailesi İnsan Hakları İzleme Örgütü araştırmacısına Mohammed'in 2014-2015 eğitim yılı karnesini gösterdi. Karnedeki tüm notlar mükemmeldi. Sınıfındaki tek Suriyeli o olmasına rağmen Mohammed şöyle konuştu:

Okulu seviyorum – öğretmenim ve arkadaşlarım iyi. Çok nazik ve saygılılar. Türkçe konuşuyorum, henüz mükemmel değil ama öğreniyorum. Okulu bitirip bir gün öğretmen olmak istiyorum. Babam

⁸³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Mohammed M., Samir M. ve Abu Mohammed ile yaptığı görüşme, İzmir, 14 Haziran 2015. 1 Temmuz 2015 itibarıyla Türkiye'de asgari ücret ayda 1000 TL idi. Görüşmelerin yapıldığı tarihlerde asgari ücret 949 TL idi. “Minimum Wage to Increase 6+6 Percent in 2015,” *Daily Sabah*, 30 Aralık 2014, <http://www.dailysabah.com/economy/2014/12/30/labor-minister-reveals-minimum-wage> (erişim tarihi 16 Eylül 2015).

çok başarılı olduğumu ve Türkçe'yi iyice öğrendiğimde çok daha iyisini yapacağımı söylüyor.⁸⁴

Samir ise, Mohammed'in aksine, okula başladığında çok az Türkçe biliyormuş. O, dersleri takip etmenin imkansız olduğunu anlattı..

Suriye'de ancak ikinci sınıfı bitirmiştım. Halep'teki okulum bombalandığı için üçüncü sınıfa gidemedim. Lübnan'da da okula gitmedim... Burada okula kaydolduğumda, dil problemi yüzünden okuldan hiç faydalanamadım. Kendimi dışlanmış hissettim. Diğer çocuklar benimle alay ediyorlardı ama ne dediklerini anlamıyordum. Öğretmenim bana karşı iyiydi ama birbirimizle anlaşamadığımız için sıkılıyor, usanıyordu.⁸⁵

Samir'in babasına göre “Okuldan onu daha alt sınıfa koymalarını istedik. Yaşı ve boyu posu yüzünden daha küçük bir sınıfta okumasına izin vermelerinin mümkün olmadığını söylediler. Türkçe'nin Araplar için ne kadar zor olduğunu anlatmaya çalıştık ama hayır dediler. [bir çözüm bulmak] umurlarında değildi.”⁸⁶ Bir hafta sonra Samir artık okula gitmek istemediğini söylemiş.

Samir ve Mohammed'in babası “Devlet okulları çocuklarımızı okula gönderip göndermediğimizle ilgilenmiyor. Samir okulu bıraktıktan sonra arayıp soran bile olmadı” dedi. Araştırmayla ilgili kısıtlardan dolayı İnsan Hakları İzleme Örgütü Samir'in okuluyla irtibata geçip olaylarla ilgili okulun bakış açısını öğrenemedi. Ancak, babanın ifadeleri doğruysa; okulun Samir'in koşullarına cevap verebilecek sorumlulukta hareket etmediğini ve Milli Eğitim Bakanlığının “okul yönetimleri.... uyum zorluğu çekenlere gerekli destek ve yardımı sağlayacaktır” şartına uygun davranmamış olduğunu söylenebilir.⁸⁷

⁸⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Mohammed M. ile yaptığı görüşme, İzmir, 14 Haziran 2015.

⁸⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Samir M. ile yaptığı görüşme, İzmir, 14 Haziran 2015.

⁸⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Abu Samir ile yaptığı görüşme, İzmir, 14 Haziran 2015

⁸⁷ Milli Eğitim Bakanlığı 2014/21 nolu Genelgesi, Madde. 6(ç), genelgenin gayri resmi çevirisi İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün arşivinde mevcuttur.

Ege'de bir ilçe olan Turgutlu'da yaşayan Suriyeli bir ailenin anlattıkları, Samir ve Mohammed'in yaşadıklarıyla şaşırtıcı bir benzerlik gösteriyor. Homs'tan gelen üç çocuk annesi Fatima İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne 8 yaşındaki kızı Abeer'in yerel devlet okulunda okuduğunu ve Haziran 2015'te birinci sınıfı bitirdiğini söyledi:

Abeer bu sene sınıfın en başarılı öğrencilerinden biriydi. Yaşıtlarından bir yıl geride ama gittiği ilkokul [Eylül 2014'te kayıt yaptırdığımızda] yaşından bir alt sınıfa kaydolmasına izin verdi.⁸⁸

Ancak, yerel ortaokul farklı bir politika uygulamış. Fatima, aynı dönemde 16 yaşındaki kızı Loreen'i de kaydettirmek için okula gittiğinde, müdür “kendi yaşlarıyla aynı sınıfta okuması gerekir, bir alt sınıfa gidemez, istisna yapamam” demiş. Oysa Loreen, Homs'tayken, bölge yoğun bombardıman altında olduğu için yedinci sınıfta okulu bırakmış ve hiç Türkçe bilmiyormuş.

Annesi, “Dil [bilmeyince] dersi anlamak imkansız. Okuldan dil konusunda yardım istedim ama bana böyle bir şeyin olmadığını söylediler” dedi. Loreen, yaşının gerektirdiği sınıfta okumanın, üstesinden gelemeyeceği bir zorluk olduğu düşündüğü için kayıt yaptırmamış. Annesi yıkılmış:

Suriye'de okulda çok başarılıydı ve bir anne olarak bu olanlardan dolayı kendimi çok kötü hissediyorum. Bütün bir nesil yok ediliyor. [Kendini] engellenmiş hissediyor... Loreen en çok eğitimine devam edemediği için üzüldü.

Annesinin söylediğine göre, Loreen'in görüşmeye katılmama sebebi artık tam zamanlı olarak bir kuru meyve fabrikasında çalışmasıydı.⁸⁹

Diğer destek biçimlerinin yanı sıra, sınıf belirleme konusunda daha incelikli bir yaklaşım benimsendiği takdirde Türkiye'de devlet okullarına giden Suriyeli çocukların sayısı ve eğitim kalitesi artabilir.

⁸⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Fatima A. ile yaptığı görüşme, Turgutlu, 16 Haziran 2015.

⁸⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Fatima ve Abeer A. ile yaptığı görüşme, Turgutlu, 16 Haziran 2015.

BMMYK Orta Avrupa birimi, Eğitim Bakanlıklarına mülteci çocukların sınıf tespiti için “dil becerilerini, akademik yeterliliklerini ve geçmiş eğitim hayatlarını [ve] öğrencinin yaşını”⁹⁰ dikkate alan yönergeler hazırlaması tavsiyesinde bulunmuştur. Her ne kadar bir öğrencinin, bulunduğu ülkenin dilini konuşabilmesi dikkate alınması gereken bir unsur olsa da, bu tek kriter olmamalıdır ve Samir ve Loreen'in yaşadıklarından, Suriyeli öğrencilerin dil seviyelerini telafi etmek için devlet okullarında bir alt sınıfa yerleştirmelerinin genel bir uygulama olarak benimsenmesi gerektiği gibi bir mesaj da çıkmaz. Zira İstanbul'daki bir STK'nın da dikkat çektiği gibi “Daha alt bir sınıfa yerleştirilmek öğrenciyi psikolojik ve sosyolojik olarak zorlayan bir faktör de olabilir ve okula gitmemek için bir sebebe dönüşebilir.”⁹¹ Bunun yerine, öğrencinin hangi sınıfa yerleştirileceğine dair kararlar, ilgili unsurları özenle dikkate alarak, her bir öğrenci için ayrı ayrı verilmelidir. Bazı öğrenciler için, her şey gözününe alındığında, birkaç sınıf geriden başlamak daha faydalı olabilir.

14 yaşındaki Rawan ailesiyle birlikte Ekim 2013'te Halep'ten kaçtı ve Haziran 2015'te İnsan Hakları İzleme Örgütü'yle görüştüğünde, İstanbul'daki bir Suriye geçici eğitim merkezinin dördüncü sınıfını yeni bitirmişti. Geçici eğitim merkezi dört sınıf geriden başlamasına izin vermişti çünkü Rawan dört yıldır okula gitmiyordu - iki yıl, Suriye'de yaşadıkları yer bombalandığı için ve iki yıl da Türkiye'de maddi imkansızlıklar yüzünden. Nihayet bireysel bir bağışçıdan gelen maddi destek sayesinde Ocak 2015'ten itibaren okula gitmeye başlamıştı. Her ne kadar sınıf arkadaşlarından yaşça büyük olmak başlarda zor geldiyse de, sonunda uyum sağlayabilmiş:

Hepsinden çok daha büyük olduğum için diğer çocuklar benimle alay ediyordu. Her gün eve gelince ağlıyordum. Ama sonra yüksek notlar almaya başladım, okula gittiğim için mutluyum.⁹²

⁹⁰ BMMYK, *Improving Access to Education for Asylum-Seeker, Refugee Children and Adolescents in Central Europe*, Temmuz 2011, http://www.unhcr-centraleurope.org/_assets/files/content/what_we_do/_pdf_en/education_of_refugee_children/UNHCR-Access_to_Education-screen_final.pdf (erişim tarihi 7 Eylül 2015).

⁹¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün ASAM ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015.

⁹² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Rawan B. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 10 Haziran 2015.

10 yaşındaki Sara, Suriye'de ve Türkiye'deki ilk yılında kaçırdığı eğitimi telafi etmenin yanı sıra Türkçe bilgisinin azlığı sebebiyle de mahallesindeki devlet okulunun ikinci sınıfına kaydedilmiş. Sınıf arkadaşlarından iki yaş büyük olmasına ve sınıfındaki tek Suriyeli olmasına rağmen, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne okulun genel olarak “iyi gittiğini” söyledi.

Seneyi, sınıfımın üçüncüsü ve tüm ikinci sınıflar arasında beşinci olarak bitirdim. Öğretmenim çok iyiydi ve birbirimizi çok seviyorduk. Sınıf arkadaşlarımdan hepsiyle dost olmuştum. Türkçeyi çabuk öğrendim ve bence şimdi Türklere bile iyi konuşuyorum! Yeniden okula gitmeyi dört gözle bekliyorum. Yaz tatili daha bu ay başladı ama ben şimdiden gelecek sene için okul çantamı hazırladım bile.⁹³

Ekonomik Zorluklar

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü bir çok aile için maddi zorluklar bir çocuğun okula gidip gidemeyeceğini belirleyen önemli bir unsur. Devlet okulları ücretsiz olsa da, ekonomik anlamda dezavantajlı olan Suriyeli ailelerin kararını etkileyebilecek – okul malzemeleri, etkinlik ücretleri ve okul aile birliği aidatları gibi- başka eğitim masrafları oluyor.⁹⁴

Çocuk Hakları Komitesi, eğitimle ilgili bu tür gizli masraflarla ilgili kaygısını daha önce ifade etmişti.⁹⁵ Dil, toplumsal uyum sorunları veya başka sebeplerle devlet okullarına gidemeyen aileler için, alternatif olabilecek geçici eğitim merkezleri ise, eğitim ücreti ve ulaşım masrafları yüzünden söz konusu olamıyor.

Gaziantep'te yaşayan, dört çocuklu dul bir kadın olan 28 yaşındaki Nisreen İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne “Paramız yok; o yüzden üç küçük çocuğum okula gitmiyor. Buraya en yakın olan [geçici eğitim merkezi] çok pahalı: her çocuk için ayda 60 TL ulaşım ücreti

⁹³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Sara H. ile yaptığı görüşme, Turgutlu, 16 Haziran 2015.

⁹⁴ Ek malzemelerin finansmanı için velilerden katkı, okul aile birlikleri aracılığıyla alınabilir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), *Education Policy Outlook: Turkey*, Ekim 2013, http://www.oecd.org/edu/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20TURKEY_EN.pdf (erişim tarihi 12 Ağustos 2015), s. 17. İzmir'de yaşayan iki aile İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, çocuklarını devlet okullarına kaydettirirken idareye ekstradan “okul etkinlikleri ücreti” verdiklerini söylediler. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nin Widaat S. ile yaptığı görüşme, İzmir, 13 Haziran 2015 ve Haysam S. ile yaptığı görüşme, İzmir, 14 Haziran 2015. İstanbul'da bir veli, kızının gittiği devlet ilkokulundaki bütün ailelerin okulun verdiği yemek için ayda 100 TL vermeleri gerektiğini anlattı. İnsan hakları İzleme Örgütü'nün Khulood A. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 11 Haziran 2015.

⁹⁵ BM Çocuk Hakları Komitesi, “Consideration of Reports Submitted by States Parties under Article 44 of the Convention: Concluding Observations, Turkey,” (*Sözleşmenin 44. Maddesi uyarınca Taraf Devletlerin Sunduğu Raporların Değerlendirilmesi: Nihai Gözlemler, Türkiye*) 20 Temmuz 2012, CRC/C/TUR/CO-2-3, http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/co/CRC_C_TUR_CO_2-3.pdf (erişim tarihi 26 Ekim 2015), para. 58.

vermek gerekiyor. Bunu ödeyemeyiz. Büyük oğlum araba tamircisinde çalışıyor ama 225 TL kira veriyoruz” dedi.⁹⁶

Um Mohammed, en küçük oğlu Bara (15) ile Gaziantep'te yaşıyor. Suriye'deyken oğlunun 7. sınıfı bitirdiğini söyleyen Um Muhammed İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunları anlattı:

Çatışmalar başladıktan sonra [okula] gitmesinin güvenli olmadığını düşündüğümüz için Suriye'de iki sene kaybetti. Sonra, bir bombardımanda kocam ölünce 2014'de Ramazan'ın birinci günü yürüyerek Türkiye'ye geldik. Bara çalıştığı yerde araba yıkıyor; okulu bıraktığı ilk günlerde okulda olmayı çok özlediği için ağlardı. Şimdi ne zaman [akranlarını] okulda görse, onlara özendiği için üzülüyor... çok yazık –onun da okulda olması lazım ama onun yerine çalışıyor ve haftada 60-100 TL arası para kazanıyor.⁹⁷

Um Mohammed'in üç torunu da Gaziantep'te yaşıyor ve onlar da okula gitmiyorlar. “Güçleri yetmiyor. 11 yaşında olan erkek torunumun 5. sınıfa gitmesi lazım ama onun yerine tekstil fabrikasında çalışıyor. Kız kardeşleri bütün gün evde oturuyor ve hiçbir şey yapmıyorlar. En yakın [geçici eğitim merkezi] çok uzakta ve otobüsle gitmek lazım; bizim de bunu karşılamaya gücümüz yok.”⁹⁸

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü çocukları okula gitmeyen ailelerin çoğunluğu, Um Mohammed gibi evin geçim kaynağı olarak çocuklarına güvendiklerini söyledi. Söz konusu çocukların en küçüğü 8 yaşındaydı. Son çıkan raporlar, Suriyeli mülteci akınının Türkiye çapında çocuk işçiliğinde ciddi bir artışa yol açtığına işaret ediyor.⁹⁹

Suriye'deki çatışmaların çocukların hayatlarına etkisiyle ilgili 2014 tarihli bir UNICEF raporunda, Ürdün, Lübnan, Irak, Mısır ve Türkiye'deki her 10 Suriyeli mülteci çocuktan biri

⁹⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Nisreen C. ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 18 Haziran 2015.

⁹⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Um Mohammed ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 17 Haziran 2015.

⁹⁸ a.g.e.

⁹⁹ SGDD'nin İstanbul'daki Suriyelilere ait kendi vaka dosyaları üzerinde yaptığı bir çalışma her hanede en az bir çocuğun çalıştığını ortaya koydu. Birleşmiş Milletler Katolik Rahipler Konferansı, *Refuge and Hope in the Time of ISIS: The Urgent Need for Protection, Humanitarian Support, and Durable Solutions in Turkey, Bulgaria, and Greece*, s. 6.

çalıştığı belirtiliyor.¹⁰⁰ Resmi istatistiklere göre, Türkiye'de -Türkiye vatandaşı olan ve olmayan- yaklaşık 900,000 çocuğun çalıştığı tahmin ediliyor. Bu çocukların yaklaşık 300 bini 6-14 yaş aralığında.¹⁰¹ Ancak, büyük olasılıkla bu resmi rakamlar, özellikle yasadışı çocuk işçiliğinin normal izleme mekanizmalarının dışında gerçekleştiği dikkate alındığında, gerçek rakamlardan daha düşük.¹⁰²

Çocuk Hakları Komitesi Türkiye'de çocuk yoksulluğu ve çocuk işçiliği hakkında düzenli verinin olmamasından duyduğu kaygıyı dile getirerek Türkiye'de çocuk hakları ile ilgili meselelerin daha iyi izlenmesi için bu verileri toplamaya ve toplumsal cinsiyet, coğrafi konum, etnik köken ve sosyoekonomik köken özelliklerine göre ayrıştırılması tavsiyesinde bulunmuştur.¹⁰³

Türkiye'de yasalara göre asgari çalışma yaşı 15,¹⁰⁴ tehlikeli işler için asgari çalışma yaşı ise 18'dir¹⁰⁵. 2013 yılında Türkiye hükümeti asgari ücret uygulamasının kapsamını her yaştaki işçileri kapsayacak şekilde genişleterek, daha önce asgari ücret güvencesine dahil olmayan 15 yaşındakileri de dahil etti.¹⁰⁶

Çalışma yaşamına ilişkin yasal güvencelerin vatandaş olmayan çocukları da kapsadığına ilişkin açık bir hüküm olmasa da Türkiye çocuk işçiliğini yasaklayan, Uluslararası Çalışma Örgütü Asgari Yaş Sözleşmesi (ILO C.138),¹⁰⁷ En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi

¹⁰⁰ Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu, *Under Siege: The Devastating Impact on Children of Three Years of Conflict in Syria*, Mart 2014, http://www.unicef.org/publications/index_72815.html (erişim tarihi 12 Ağustos 2015), s. 5.

¹⁰¹ Constanze Letsch, "Syrian Refugees Trigger Child Labour Boom in Turkey," *The Guardian*, 2 Eylül 2014, <http://www.theguardian.com/law/2014/sep/02/syria-refugees-child-labour-turkey> (erişim tarihi 11 Ağustos 2015).

¹⁰² Çocuk işçiliği genellikle kayıt dışı sektörde meydana gelir ve takibi zor olabilir. Dominique Soguel, "How Turkey is Tackling Child Labor in Hazelnut Harvesting," *Christian Science Monitor*, 7 Eylül 2015, <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2015/0907/How-Turkey-is-tackling-child-labor-in-hazelnut-harvesting> (erişim tarihi 14 Ekim 2015). Üstelik, iş denetimi sisteminin eksiklikleri çocuk işçiliğinin etkin izlenmesini engellemektedir. Birleşik Devletler Çalışma Bakanlığı, Uluslararası Çalışma İşleri Bürosu, "2014 Findings on the Worst Forms of Child Labor: Turkey," (*Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimleriyle İlgili 2014 Bulguları: Türkiye*) tarihsiz, <http://www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/turkey.htm> (erişim tarihi 25 Ekim 2015).

¹⁰³ BM Çocuk Hakları Komitesi, "Consideration of Reports Submitted by States Parties under Article 44 of the Convention: Concluding Observations, Turkey," (*Sözleşmenin 44. Maddesi uyarınca Taraf Devletlerin Sunduğu Raporların Değerlendirilmesi: Nihai Gözlemler, Türkiye*), 20 Temmuz 2012.

¹⁰⁴ İş Kanunu, No.4857, yürürlüğe giriş tarihi 22 Mayıs 2003, Madde 71

¹⁰⁵ Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete 25425, yürürlüğe girme tarihi 6 Nisan 2004.

¹⁰⁶ Birleşik Devletler Çalışma Bakanlığı, Uluslararası Çalışma İşleri Bürosu, "2014 Findings on the Worst Forms of Child Labor: Turkey."

¹⁰⁷ ILO'nun 138 no.lu İstihdama Giriş için Asgari Yaşla ilgili Sözleşmesi (Asgari Yaş Sözleşmesi), kabul tarihi 26 Haziran 1973, 1015 U.N.T.S. 297, yürürlüğe giriş tarihi 19 Haziran 1976, Türkiye sözleşmeyi 30 Ekim 1998 tarihinde onayladı.

(ILO C. 182),¹⁰⁸ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme,¹⁰⁹ Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi¹¹⁰ ve Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme¹¹¹ gibi uluslararası sözleşmeleri onaylamıştır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü aileler çocuklarının tekstil fabrikalarında, kuru meyve fabrikalarında, ayakabı imalat atölyelerinde ve araba tamirhanelerinde çalıştığını söylerken, bazılarının kiraz topladığı veya tarım işçisi olarak çalıştığı, diğerlerinin ise sokaklarda kağıt mendil, su veya hurma satarak geçindiğini aktardı. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün yaptığı araştırmanın bulgularıyla uyumlu olan çalışmalar, bazı durumlarda ailenin esas geçim kaynağının mülteci çocuklar olduğunu ortaya koyuyor. Mülteci anne babalar “iki arada kalmış durumda çünkü bir yandan çocuklarının okuyup kendileri için daha iyi bir geleceği garanti etmesini istiyorlar ama öte yandanyetişkinler daha zor iş buluyor; ergen yaştakilerin Türkiye'de ücretli iş bulması daha kolay... Sonuç olarak birçok genç mülteci okumak yerine çalışıyor.”¹¹²

¹⁰⁸ ILO'nun 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi (En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi), kabul tarihi 17 Haziran 1999, 38 I.L.M. 1207, yürürlüğe giriş tarihi 19 Kasım 2000, Türkiye sözleşmeyi 2 Ağustos 2001 tarihinde onayladı.

¹⁰⁹ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 44/25 no.lu Genel Kurul kararı, U.N. Doc. A/44/49, yürürlüğe giriş tarihi 2 Eylül 1990. Türkiye sözleşmeyi 9 Aralık 1994 tarihinde onayladı.

¹¹⁰ Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS), 2200A (XXI) no.lu Genel Kurul kararı, 993 U.N.T.S. 3, yürürlüğe giriş tarihi 3 Ocak 1976. Türkiye sözleşmeyi 23 Eylül 2003 tarihinde onayladı.

¹¹¹ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, G.A. Res. 2106 (XX) of 21, 660 U.N.T.S. 195, yürürlüğe giriş tarihi 4 Ocak 1969, Türkiye tarafından 16 Eylül 2002 tarihinde onaylandı. Komite, 30 nolu tavsiyesinde taraf devletlere “[a]yrımcı amacı ya da etkisi görülen istihdam kuralları ve uygulamaları dahil, çalışma şartları ve koşulları bağlamında ayrımcılığın ortadan kaldırılması için tedbir almaları” ve “herkesin... emek ve istihdam haklarından yararlanmaya hakkı olduğunu kabul etmeleri” çağrısında bulunmuştur. Bkz: Vatandaş Olmayanlara Karşı Ayrımcılık (Altmış dördüncü oturum, 2004), U.N. Doc. CERD/C/64/Misc.11/rev.3 (2004), para. 33 ve 35.

¹¹² Chatty, et al, Oxford Üniversitesi Mülteci Çalışmaları Merkezi, “Ensuring Quality Education for Young Refugees from Syria (12-25 Years): A Mapping Exercise,” 9 Eylül, 2014, s. 57.

Radwan

11 yaşındaki Radwan ve dul annesi, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, Şam'dan Mart 2013'te, Radwan ve üç kızkardeşinin kaldığı yetimhane¹¹³ bombalandıktan sonra kaçtıklarını anlattı. Geldikleri Gaziantep'te, annesi “Çocuklarımın hiçbiri okula gitmiyor çünkü buna paramız yetmiyor. Karnımızı doyurabilmemiz için onların çalışması gerekiyor” dedi.¹¹⁴

Radwan İnsan Hakları İzleme Örgütü araştırmacısına 12 yaşındaki ikiz erkek kardeşi ve 10 yaşındaki kız kardeşinin çalıştıkları için görüşmeye gelemediklerini ama kendisinin izin günü olduğunu söyledi. Radwan, “Suriye'de, okulu bıraktığımda dördüncü sınıfa gidiyordum. Okulu çok seviyordum. Matematik dersini severdim, okula gitmeyi çok özledim” dedi.

Haftada yedi gün ve günde 12 saatten fazla çalıştığını ve haftada 40 lira kazandığını söyleyen Radwan “Ama yanında çalıştığım terzi iyi biri ve bana iyi davranıyor. Her gün sabah 7.30'dan akşam 8.00'e kadar çalışıyorum. Erkek kardeşlerim de aynı parayı kazanıyor ama kız kardeşim haftada 30 TL alıyor” dedi. Radwan'ın ailesi, tuvaleti olmayan, terk edilmiş bir dükkanda yaşıyor ve genel giderler dahil ayda 250 TL kira ödüyor.

Birçok STK İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne çocuk işçiliği krizinin Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin çalışma izni meselesiyle yakından ilgili olduğunu vurguladı. Dil sorunu dışında, çalışma hakkının yasalarla korunmaması yoksul Suriyeli ailelerle, çocuklarını büyük oranda hala okula gönderebilen yoksul Türkiye vatandaşı aileler arasındaki farkı belirliyor.¹¹⁵

¹¹³ Suriye'de, “yetimler” annesi de babası da olmayan çocuklardan ziyade sadece babası olmayan çocuklar için kullanılır ve bazen halk arasında yetimhane denen kurumlarda yaşarlar.

¹¹⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Rabuwa A. ve Radwan A. ile yaptığı görüşmeler, Gaziantep, 18 Haziran 2015.

¹¹⁵ Devlet İstatistik Kurumu, “Eğitim İstatistikleri,” tarihsiz, <http://www.turkstat.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (erişim tarihi 12Ağustos 2015). 2014-2015 eğitim yılında hükümet okullaşma oranını ilkokul için %96.3, ortaokul için %94.35, orta öğretim için %79.37 olarak kaydetmiştir.

Adil İş Gücü Derneği, Türkiye'deki işverenlerin genellikle Suriyeli mültecileri, asgari ücretin altında para vererek, güvenli olmayan yerlerde uzun saatler çalışmaya zorlayarak ve ücretlerinden kabul edilemez kesintiler yaparak istismar etiklerini bildirdi.¹¹⁶

Bu rapor için görüşülen aileler bu bulguları doğruladı. Görüşülen 50 hane halkından 40'ı, en az bir velinin veya hane halkından bir yetişkinin ev dışında düzenli bir işte çalıştığını söyledi. Ancak, bu 40 haneden üçünde, 15 yaşında ve sekizinde ise 15 yaşından küçük çalışan bir çocuk bulunuyordu. Ayrıca, ailenin reisinin kadın olduğu 4 hanenin temel gelir kaynağı çocuklardı.

Hem yetişkinlerin hem de çocukların çalıştığı aileler, çalışma yaşamına ilişkin güvencelerin olmamasının, yetişkin işçilerin genellikle işverenler tarafından sömürmelerine yol açtığını belirttiler - Türkiyeli meslektaşlarından çok daha düşük ücret verilmesi,¹¹⁷ bazen hiç ücretin ödenmemesi¹¹⁸ ve hiçbir ek yardım verilmemesi gibi.¹¹⁹ Sonuç olarak, temel geçim masraflarının karşılanabilmesi için çocuklarından da çalışmalarını istemekten başka bir seçeneklerinin olmadığına inandıklarını söylediler.

Bu rapor için görüşülen Suriyeli hane halkları arasından çalışma izni olmadan tam zamanlı çalışan hiç kimse, görüşmelerin yapıldığı tarihte ayda 949 TL olan asgari ücreti almıyordu.¹²⁰ Gelirlerini açıklayanların kazancı ortalama 479 TL'ydi.

Ekim 2014 tarihli geçici koruma yönetmeliği “[g]eçici korunanların çalışmalarına ilişkin usul ve esasların... Bakanlar Kurulunca belirleneceğini” ve korunanların “Bakanlar Kurulunca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda... çalışma izni almak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına başvurabilecekleri” belirtiliyor.¹²¹ Yani,

¹¹⁶ Adil İşgücü Derneği, “Issue Brief: Syrian Refugees Working in Turkey,” (*Konu Brifingi: Türkiye’de Çalışan Suriyeli Mülteciler*) Eylül 2014, <http://www.fairlabor.org/sites/default/files/documents/reports/september-2014-syrian-refugees-in-turkey.pdf> (erişim tarihi 11 Ağustos 2015).

¹¹⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Rojeen M. ile yaptığı görüşme, İzmir, 13 Haziran 2015.

¹¹⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Um Khalil ile yaptığı görüşme, İstanbul, 11 Haziran 2015.

¹¹⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Fatima M. ile yaptığı görüşme, Mersin, 20 Haziran 2015.

¹²⁰ “Turkey’s Minimum Wage at Lower End of OECD Spectrum,” *Today’s Zaman*, 9 Mayıs 2015, http://www.todayszaman.com/anasayfa_turkeys-minimum-wage-at-lower-end-of-oecd-spectrum_380187.html (erişim tarihi 11 Ağustos 2015).

¹²¹ Geçici Koruma Yönetmeliği, No. 29153, 2014, Madde 29(1) ve (2). Yönetmeliğin Türkçesine erişim için <http://www.goc.gov.tr/files/files/20141022-15-1.pdf> (erişim tarihi 11 Ağustos 2015). Yönetmelik özetinin resmi İngilizce çevirisi için http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman38.pdf (erişim tarihi 11 Ağustos 2015).

prensipde yönetmelik iş gücü piyasasına yasal erişim olanağı tanıyor ancak bu erişimin, henüz çıkarılmamış müteakip yönetmelikler yoluyla olması gerekiyor.

Geçici Koruma Yönetmeliğinin yayınlanmasından sonraki aylarda bazı haber organları Çalışma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığının Suriyeli mültecilere çalışma izninin kapsamını genişletmeyi amaçlayan bir yasa üzerinde çalıştıklarını bildirdi.¹²² Ancak, 7 Ağustos 2015 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı böyle bir planın olmadığını ve Türkiye'nin herhangi bir genel program dahilinde mültecilere çalışma izni sağlamayacağını duyurdu.¹²³ Türkiye Suriyelilerin yasal yollarla çalışmasına ve Türkiye'nin iş kanunlarının sağladığı güvencelerden faydalanmasına izin vermediği sürece mülteci aileler zorluk çekmeye, çocuklarının eğitimleri de kesintiye uğramaya devam edecek.

İzmir'de yaşayan 38 yaşında, altı çocuklu bir baba İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne 12 yaşındaki en büyük oğlu Ahmed'in çalıştığı için okula gidemediğini anlattı:

Bir atölyede torba yapıyor. Haftada beş buçuk gün çalışmasının karşılığında ayda 500 TL kazanıyor... Seneye küçük çocuklarımı okula kaydettirmek istiyorum ama Ahmed... evin gelirine katkıda bulunması için ona ihtiyacımız var. O çalışmazsa biz ekmek yiyemeyiz. Bu halde bile kira ve genel giderleri aydan aya ancak karşılayabiliyoruz.¹²⁴

15 yaşındaki İbrahim, dul annesi ve iki erkek kardeşiyle Mersin'de yaşıyor ve haftanın altı günü sabah 8.00'den akşam 6.30'a kadar araba boyayarak ayda 300 TL kazanıyor. 2013 yılında yedinci sınıfa giderken Halep'te yaşadığı mahalle, varil bombalarıyla yerle bir olduktan sonra kırsal bölgeye taşındıklarından beri okula gitmediğini söyledi.¹²⁵ Daha sonra, İslam Devleti (İŞİD olarak da biliniyor) militanları bölgeye yaklaşmaya başladıklarında ailece Türkiye'ye kaçtılar. Kardeşleri İnsan Hakları İzleme Örgütü araştırmacısına, gururla,

¹²² Thair Abbas, "Turkey Set to Issue Temporary Work Permits to Syrian Refugees," *Asharq Al-Awsat*, 13 Kasım 2014, <http://english.aawsat.com/2014/11/article55338506/turkey-set-to-issue-temporary-work-permits-to-syrian-refugees> (erişim tarihi 6 Eylül 2015); "Syrian Refugees Get to Work in Turkey," *Al-Monitor*, 22 Temmuz 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2014/07/syrian-refugees-turkey-provide-work.html> (erişim tarihi 7 Eylül 2015).

¹²³ Dasha Afanasieva ve Ümit Bektaş, "No School for 400,000 Syrian Refugee Children in Turkey – Official," Reuters, 2 Ekim 2015, <http://uk.reuters.com/article/2015/10/02/uk-mideast-crisis-turkey-education-idUKKCN0RW1WK20151002> (erişim tarihi 25 Ekim 2015).

¹²⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Abu Ahmed ile yaptığı görüşme, İzmir, 14 Haziran 2015.

¹²⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün İbrahim ile yaptığı görüşme, Mersin, 20 Haziran 2015.

İbrahim'in tüm derslerinde üstün başarı gösteren, yıldız bir öğrenci olduğunu söylediler. Okula gitmeyi özleyip özlemediği sorulunca İbrahim şöyle dedi:

Matematik dersini çok severdim. Okulu gerçekten çok özleyorum, keşke tekrar gidebilsem. Öğrencilikle kıyaslandığında, çalışmak çok zor – burada alışkın olduğumuzdan çok daha farklı koşullardayız. Hayatlarımız tamamen değişti. Hiç arkadaşım yok, ne Türkiyeli, ne Suriyeli. Çok yalnızım. Aslında, her gün on buçuk saat çalışınca arkadaşlara ayıracak zaman da kalmıyor. İşyerim pek güvenli değil – sürekli ayakta durduğum için sırtım ve bacaklarım ağrıyor ve tüm o kimyasallar yüzünden ciğerlerimde de sorun var.¹²⁶

İbrahim'in 27 yaşındaki kardeşi Omar mahallelerindeki Türklerin de “yoksul” olduğunu ama çoğunun çocuklarını okula gönderebildiklerini düşündüğünü söyledi.¹²⁷ Gerçekten de, Türkiye vatandaşları arasında da yoksulluk okuldışı çocuk nüfusunu belirleyen etkenlerden biri olsa da,¹²⁸ 2014-2015 eğitim yılında Türkiye'deki kayıt oranları nispeten yüksekti; rakamlar ilkokul için yüzde 96.3, ortaokul için 94.35 oldu.¹²⁹

Gaziantep'te bir mülteci destek merkezi yürüten Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) il müdürlüğünün bölgedeki Suriyeli mülteciler arasında çocuk işçiliğinin azaltılması konusunda kendilerine danıştığını söyledi.¹³⁰ Dünya Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü olan 12 Haziran 2015 tarihinde ASPB mültecilere destek merkezlerine çocuk işçiliğinin zararlarıyla ilgili duyarlılık geliştirmeyi amaçlayan posterler astı.¹³¹ Kamuyu bilgilendirici kampanyalar faydalı olabilir ama ekonomik koşulların zorladığı davranış şekillerinin değişmesi, başka bir alternatifin bulunmadığı hallerde çok da mümkün olmaz.¹³²

¹²⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Um Omar ile yaptığı görüşme, Mersin, 20 Haziran 2015.

¹²⁷ a.g.e..

¹²⁸ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), *Education Policy Outlook: Turkey*, Ekim 2013, http://www.oecd.org/edu/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20TURKEY_EN.pdf (erişim tarihi 12 Ağustos, 2015), s. 6.

¹²⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, “Eğitim İstatistikleri,” <http://www.turkstat.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (erişim tarihi 12 Ağustos, 2015).

¹³⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün ASAM ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 17 Haziran 2015.

¹³¹ a.g.e.

¹³² Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, *Child Labour and UNICEF in Action: Children at the Centre*, (Çocuk İşçiliği ve Eylemde UNICEF: Çocuklar Merkezde) Mayıs 2014, http://www.unicef.org/protection/files/Child_Labour_and_UNICEF_in_Action.pdf (erişim tarihi 4 Eylül 2015).

UNICEF'in de dikkat çektiği üzere:

Sokaklarda dilenen veya yaşayan çocuk sayısı, çocukları sokağa iten evdeki veya okuldaki sorunlara da odaklanılmadığı sürece çözülemez...Çocuk işçiliği, ağırlıklı olarak yoksulluk ve yokluktan kaynaklanan zaafaların bir sonucudur. Bu nedenle çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik ilerleme, bu zorlukların azaltılması, ekonomik şokların hafifletilmesi ve ailelere sosyal koruma ve yeterli düzeyde düzenli gelir sağlamakla yakından bağlantılıdır.¹³³

Türkiye'deki Suriyeli çocuk işçiliğinin, mülteci ailelere geçimlerini sağlayacak maaşı kazanmaları için anlamlı bir fırsat sağlanıncaya kadar devam edeceği neredeyse kesin. Bir Mercy Corps program koordinatörünün İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne dediği gibi “Yetişkinler yasal olarak çalışabilse, beklentimiz daha az çocuğun çalışacağı yönünde. Çok para kazanmaları gerekmiyor, Türkiye vatandaşı işçilerle eşit konuma gelseler yeter. Bugünkü durumda [korunmasız Suriyeli mülteci işçilerin oluşturduğu] bir gölge ekonomi söz konusu” dedi.¹³⁴

Toplumsal uyum

Görüşülen aileler ev sahibi topluluklarla kaynaşma konusunda farklı deneyimler aktardılar. Türkiye'de devlet okullarına giden çocuklar genellikle Türkiyeli sınıf arkadaşlarıyla yaşadıkları sosyal gerilimleri anlattı; bazıları konuşurken yaptıkları Türkçe hataları yüzünden veya sırf Suriyeli oldukları için arkadaşlarının kendileriyle alay ettiğini söylediler. Şam'dan Mart 2013'te İzmir'e gelen 14 yaşındaki Khamleen “İlk geldiğimizde mahalledeki Türkiyeli çocuklar Türkçe konuşamadığım için benimle çok dalga geçtiler ve babam Türkçeyi hızla öğrenmem için beni teşvik etti” dedi.¹³⁵

Kızını, ücretini artık ödeyemediği için Suriye geçici eğitim merkezinden alıp mahalledeki devlet okuluna vermek üzere olan bir Suriyeli Türkmen anne, en büyük endişesinin kızının yeni okulunda yaşayabileceği toplumsal uyum sorunları olduğunu söyledi:

¹³³ a.g.e., s. 8-9.

¹³⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Mercy Corps ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 17 Haziran 2015.

¹³⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Khamleen R. ile yaptığı görüşme, İzmir, 13 Haziran 2015.

Okul değişikliği bazı yönlerden zor olacak çünkü Türkiyeli çocukların Suriyeli çocuklarla derdi var – sokaklarda bile onlarla alay ediyor, 'Suriyeli, Suriyeli' diye bağırıyorlar. Kızım Türkçe konuşuyor, çünkü biz Türkmeniz, ama ben yine de endişeleniyorum.¹³⁶

Bu rapor için görüşülen 50 aileden 17'si , çocuklarını neden devlet okullarına göndermek istemedikleri veya bu okullarda neden başarılı olmakta zorlandıkları sorularına cevaben, çocuklarının uyum sağlayamayacağı veya akranlarının zorbalıklarına maruz kalacağı endişelerinin de etkili olduğunu belirttiler.

İstanbul'da yaşayan üç çocuk annesi Khulood, “Çocuklarımın Suriye okuluna gitmesini tercih ediyorum çünkü Türkiye devlet okullarında adapte olmaya çalışan Suriyeli çocuklar her zaman sorun yaşıyorlar – Türkiyeli çocuklarla aralarında sorunlar var” dedi.¹³⁷

Halep kırsalından Türkiye'ye gelen beş çocuk babası Nabil de İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne çocuklarını Turgutlu'daki devlet okuluna kaydetme ihtimalinin az olduğunu söyleyerek “Bölgede Suriyelilere karşı ayrımcılık var ve çocuklarımızın başı belaya girsin istemiyoruz” dedi.¹³⁸

Aslen Suriye'nin Amouda ilçesinden olan 12 yaşındaki Fatima, okulu bırakmak istemesinin esas sebebinin diğer öğrencilerin zorbalıkları olduğunu söyledi. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne Turgutlu'daki devlet okulundaki Türkiyeli sınıf arkadaşlarının kendisine sataştıklarını anlattı.¹³⁹ Eylül 2014'te kayıt yaptıırken, bir yıl okula gidemediği ve Türkçesi akıcı olmadığı için okul idaresi Fatima'yı yaşıtlarından üç sınıf aşağıya kaydetmişti. Babası ve kendisinin anlattığına göre, 2014-2015 eğitim döneminde Türkçesi ciddi biçimde gelişmişti ve derslerinde sorun yaşamıyordu, ama buna rağmen sınıf arkadaşları onu taciz ediyorlardı:

Öğretmenin görmediği zamanlar bana vuruyorlardı, öğretmenim de bilmediği için onları durduruyordu. Babam müdüre şikayet etmek için

¹³⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Um A. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015.

¹³⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Khulood A. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015.

¹³⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Nabil N. ile yaptığı görüşme, Turgutlu, 15 Haziran 2015.

¹³⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Fatima H. ile yaptığı görüşme, Turgutlu, 16 Haziran 2015.

okula geldiğinde müdür “Bu kadar endişeleniyorsanız iyisi mi kızınızı okula göndermeyin” dedi. Ama babam benim okumam gerektiğini söyleyince müdür bana diğer çocuklarla iletişime girmememi tavsiye etti. Hiç arkadaşım yok. Çok zorlandım... Bu sene okuldan hiç hoşlanmadım. Öğretmenim diğer çocukları azarlamaya çalıştı ama çocuklar hiç vazgeçmedi. Bana 'Suriyeli, Suriyeli' diye bağırıyorlar, küfür ediyorlar ve kendilerinden büyük olmamla dalga geçiyorlar. Suriye'de okulu severdim. Arkadaşlarım vardı, öğrenmekten zevk alırdım. Suriye'deki okulumu çok özleyorum.

Fatima gelecek sene okula gitmemeye karar verdiğini söyledi. Babası Hassan, Fatima'nın genç yaşta okulu bırakabileceği fikrini kabullenmişti.

Kızımı ikna etmek için elimden geleni yapacağım ama eğer gerçekten de okula gidemeyecekse ben ne yapabilirim? Buralarda Suriye okulu yok. Belki bir Kuran kursuna gönderirim.¹⁴⁰

Toplumsal uyum ile ilgili sorunlara eğilirken ele alınması gereken temel unsurlardan biri okul müdürlerinin ve öğretmenlerin Suriyeli öğrencilere yönelik tutumudur. Suriyeli bir anne şöyle bir yorum yaptı:

Devlet okullarında başarılı olan arkadaşlarımın çocukları bile sınıf arkadaşlarının alaylarına ve sataşmalarına maruz kalmaktan şikayet ediyor. Bence öğretmenler bu konuyla ilgili nasıl yardım edebileceklerini veya müdahale edebileceklerini bilmiyor olabilir.¹⁴¹

Oysa çalışmalar göstermektedir ki, mülteci çocukların öğretmenlerine, sınıflarında toplumsal uyumla ilgili meseleleri nasıl ele alacaklarına dair eğitim verilmesi, bu engelin hafifletilmesine yardımcı olabilir.¹⁴² UNICEF Türkiyeli öğretmenlerin, travma ve şiddet

¹⁴⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Hassan B. ile yaptığı görüşme, Turgutlu, 16 Haziran 2015.

¹⁴¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Rana H. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015.

¹⁴² Uluslararası Eğitim Örgütü (Education International), *Education for Refugee and Asylum Seeking Children in OECD Countries: Case Studies from Australia, Spain, Sweden, and the United Kingdom*, Mart 2010, http://download.ei-ie.org/Docs/WebDepot/EIResearch_Paloma_Eng_final_med.pdf (erişim tarihi 25 Ekim 2015); Madeleine Arnot ve Hallel Pinson, “The Education of Asylum-Seeker & Refugee Children: A Study of LEA and School Values, Policies and Practices,” Cambridge Üniversitesi, Temmuz 2005, <https://www.educ.cam.ac.uk/people/staff/arnot/AsylumReportFinal.pdf> (erişim tarihi 25 Ekim 2015).

yaşamış çocuklarla ilgilenmek konusunda uzmanlık eğitimi de dahil olmak üzere, Suriyeli mülteci çocuklarla çalışmak için mesleki gelişim ve destek eğitimi alma ihtiyacı içinde olduğu” gözleminde bulunmuştur.¹⁴³

BMMYK'ya göre, “mülteci eğitiminin içerik ve biçimlerinin doğal olarak siyasi yapıda olması, toplumsal çatışmayı şiddetlendirebilir, çocukları tekil olarak yabancılaştırabilir ve yüksek nitelikli de koruyucu da olmayan bir eğitime yol açabilir.”¹⁴⁴

Kuruluş, mültecilerle vatandaşlara birlikte eğitim vermenin potansiyel tehlikeleriyle mücadele etmek ve bunun “toplumsal uyum için sunduğu fırsatlardan” yararlanmak için, eğitim içeriğinin “çatışmanın sebepleri, iyi vatandaşlık [ve] toplumsal uyumla ilgili konuları” net bir biçimde ele alması gerektiği hususuna dikkat çekti.¹⁴⁵ BMMYK ayrıca, yapılan çalışmaların, öğretmenin niteliği ve öğrencilerle ilişkiler konusundaki öğretmen eğitiminin olumlu sonuçlarını ortaya koyduğunu belirtti.¹⁴⁶

Bir önceki vaka örneğindeki Fatima gibi, 13 yaşındaki Abir de Turgutlu'daki devlet okulunda kendi yaş grubundan üç sınıf daha alta yerleştirilmiş ve sınıf arkadaşlarının alaylarına maruz kalmış. Ne var ki Abir öğretmenin müdahalesini anlattığında, kendi yaşadıkları ile Fatima'nın deneyimi arasındaki keskin farkın bu müdahaleden kaynaklandığı görülebiliyor.

Öğretmenim çok iyi biri ve bana iyi davranıyor... Okuldaki diğer çocuklar 'Suriyeli, Suriyeli' diyerek benimle alay ediyor ve bazen bana gülüyorlar ama sınıftayken öğretmen böyle şeylere asla izin vermiyor...Sınıftaki diğer bütün çocuklardan üç yıl büyüğüm ama kimse benimle uğraşmıyor çünkü öğretmenim çocukların benimle dalga geçmesine izin vermiyor.

Abir artık sınıfındaki en başarılı öğrencilerden biri olduğunu ve birkaç yakın arkadaşı da olduğunu söyledi. Büyüyünce cerrah olmak istiyor.¹⁴⁷

¹⁴³ UNICEF, *Curriculum, Accreditation and Certification for Syrian Children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt*, s. 53.

¹⁴⁴ UNHCR, *Refugee Education: A Global Review*, Kasım 2011, <http://www.unhcr.org/4fe317589.html> (erişim tarihi 25 Ekim 2015), s. 62.

¹⁴⁵ UNHCR, *Refugee Education: A Global Review*, s. 63.

¹⁴⁶ a.g.e., s.55-56.

¹⁴⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Abir L. ile yaptığı görüşme, Turgutlu, 16 Haziran 2015.

III. Sistemdeki Boşluklar

İl Düzeyinde ve Yerelde Uyumsuzluk

Suriyeli mültecilerin eğitime erişimlerindeki önemli bir boyut, il düzeyinde ve yerel düzeyde ilgili ulusal yönergelere uyumlu davranılmasıdır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü iki aile, MEB'in 2014/21 no.lu genelgesinde belirtilen gerekli belgeleri – geçici korumadan faydalananlara verilen Yabancı Tanıtma Belgesi - sunmalarına rağmen devlet okullarının çocuklarını kaydetmeyi reddettiğini söyledi.¹⁴⁸

Bu vakalar il düzeyinde ve yerel düzeyde ulusal yönetmeliklere ve uluslararası ilkelere uyulmadığına örnek oluşturuyor ve her ne kadar İnsan Hakları İzleme örgütü'nün görüştüğü aileler arasında yaygın bir sorun olmasa da, dalga etkisi yaratıyor: farklı altı aile de, benzer olaylar duydukları için reddedileceklerini varsayarak çocuklarını Türk okullarına kaydettirmeyi düşünmediklerini söyledi.

Bu rapor için görüşülen ailelerden üçü hariç tamamının devlet okullarına kayıt yaptırmak için gereken kimlik belgeleri vardı. İstisnalar, ülkeye çok yeni geldikleri için henüz belgeyi alacakları büroya gitmemiş olanlarla, Gaziantep'teki yerel ofisin teknik bir arıza sebebiyle Şubat 2015'te belge vermeyi durdurduklarını söyleyen mültecilerdi.¹⁴⁹ Ancak, iki aile okula kayıt yaptırmak için Yabancı Tanıtma Belgesinin kabul edilmediğini bildirdi.

Eski bir ilkokul öğretmeni olan ve Afrin'den gelerek artık ailesiyle İskenderun'da yaşayan üç çocuk annesi Rola İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne çocuklarının eğitiminin kendisi için en öncelikli konulardan olduğunu ama 2014/21 no.lu genelgenin yayınlanmasından sonra başvurmasına rağmen, ikamet izni olmadığı için çocuklarını okula kaydettirmeyi başaramadığını söyledi:

¹⁴⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Rola K. ile yaptığı görüşme, İskenderun (telefonla), 11 Haziran 2015, ve Aziza B. ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 18 Haziran 2015.

¹⁴⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Rabuwa R. ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 18 Haziran 2015, ve Nada M. ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 19 Haziran 2015. Gaziantep'te çalışan STKlar bu iddiayı doğruladılar. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün ASAM ile yaptığı görüşme Gaziantep, 17 Haziran 2015 ve Mercy Corps ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 17 Haziran 2015.

[Yabancı] Tanıtma Kartlarımız var ama ikamet iznimiz yok. Çocuklarımı [Türkiye devlet] okuluna kaydettirmek için gittim ama müdür bana ‘hayır kayıt yaptıramazsın’ dedi. Polise gittiğimde onlar da yaptıramayacağımı söylediler. Ben de sonunda çocuklarımı bir Suriye okuluna yerleştirdim. Burada çocukların her biri yılda 500 Liraya mal oluyor. Okul çok kötü, çocuklar müdürün umurunda değil ve öğretmenlere maaş ödenmiyor. [Okul] servisi olmadığı için çocukları okula götürmek için her gün otobüse biniyoruz Bu da çocuk başına günde 11 TL.¹⁵⁰

Dahası, Suriye Geçici Hükümeti Eğitim Bakanlığı, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne Gaziantep ilindeki okulların, MEB'in genelgesinde aksi belirtilmesine rağmen, okula kayıt yapmak için hala ikamet belgesi talep ettiğini ve bunun sebebinin muhtemelen ildeki Suriyeli mülteci nüfusun yoğunluğu olduğunu söyledi.¹⁵¹

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Gaziantep'te görüştüğü 14 ailenin tamamı -toplamda 30 olan- okul çağındaki çocuklarının ya okula gitmediğini ya da Suriye geçici eğitim merkezlerine gittiklerini söyledi Sadece bir aile Eylül 2014'te çocuklarını devlet okuluna yazdırmaya çalışmıştı; aile, okul yetkililerinin kendilerine herhangi bir açıklama yapmadan taleplerinin reddedildiğini söyledi.¹⁵²

Bu ailenin annesi olan Aziza Eylül 2014'te 8 yaşındaki kızını Gaziantep'teki devlet okuluna yazdırma çabalarını şöyle anlattı:

Yabancı Tanıtma Belgelerimiz var ama kızım Bayan'ı kayıt yaptırmak için mahalledeki devlet okuluna her gittiğimde bana sürekli başka zaman gelmemi söylediler. Beş defa gittim ve sonunda pes ettim.¹⁵³

Bayan'ın ailesi ne geçici eğitim merkezinin ne de otobüsün ücretini karşılayabiliyor. O yüzden annesi Bayan'ı mahalle camisindeki Kur'an kursuna kaydettirmeyi düşünüyor. İşin garip yanı, eğer Bayan'ın devlet okuluna kayıt olmasına izin verilseydi Suriyeli yaşlılarının

¹⁵⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Rola K. ile yaptığı görüşme, İskenderun (telefonla), 11 Haziran 2015.

¹⁵¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Suriye Geçici Hükümeti Eğitim Bakan Yardımcısı Dr. Abdurrahman al-Haj ile yaptığı görüşme, İstanbul, 8 Haziran 2015.

¹⁵² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Aziza B. ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 18 Haziran 2015.

¹⁵³ a.g.e.

çoğundan daha az uyum sorunu yaşayacaktı. Annesi bunu şöyle açıklıyor: “Türkmen olduğumuz için Bayan'ın Türkçesi gayet iyi; [eğer gitmesine izin verselerdi] okulda keyfi yerinde olacaktı.”¹⁵⁴

Yönergelere uymayan okullar münferit vakalar bile olsa, birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olan Suriyeli mülteci topluluklar içinde, komşularından veya akrabalarından, okulların Suriyeli öğrencileri almayı reddettiğini duyan aileler için, bunun çok güçlü bir caydırıcı etken olduğu, yapılan görüşmeler açıkça ortaya koyuyor.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Mersin'de görüştüğü bir anne, 13 yaşındaki kızı Amina'nın üç yıldır, 9 yaşındaki oğlu Ali'nin ise hiç okula gidemediğini anlattı ve çocuklarının eğitiminin çok önemli olduğunu söyledi: “Okula gittikleri sürece hangi dili öğrendiklerini önemsemiyoruz. Maddi durumumuz kötü olsa da onların okula gitmelerini istiyorum.” Ne var ki, aile Temmuz 2014'te Türkiye'ye geldiklerinde, reddedileceklerini düşündükleri için çocuklarını okula kaydettirmeyi denememişler bile.

Bütün komşularımız yakınlarda bir Suriye okulu olmadığını söyledi. En yakındakine gidebilmek için bile ulaşım için çocuk başına ayda 150 TL vermemiz gerekiyordu. Hem bu parayı hem de kira ve faturaları karşılayamayız; kocamın burada düzenli bir işi yok. Türkiye'deki devlet okullarıyla ilgili de pek bir şey bilmiyoruz ama çocuklarını bu okullara kaydettirmeye çalışan ailelerin reddedildiklerini duyduk.¹⁵⁵

İstanbul'daki Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) de İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, bazı okulların ya Suriyeli çocuklara eğitim verme konusunda isteksiz olmaları ya da idari sebeplerle, MEB genelgesine uymaya karşı direnç gösterdiğini söyledi. Kendilerine başvuran mültecilerin çoğunun çocuklarının aslında okula kayıt yaptırabildiğini belirttiler. Ancak, dernek bunun sebebinin kısmen kendilerinin ailelere çocuklarının karşılaştığı engelleri aşma konusunda yardımcı olmalarıyla açıkladı. SGDD, direnç gösteren okul yönetimine doğrudan ulaşarak, okulun yönetmelikten doğan yükümlülüklerini hatırlatıyor.¹⁵⁶ STK hizmetlerinin verildiği bölgelerde yaşamayan veya

¹⁵⁴ a.g.e.

¹⁵⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün İman H. ile yaptığı görüşme, Mersin, 20 Haziran 2015.

¹⁵⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün ASAM Çok Yönlü Destek Merkezi ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015.

başka sebeplerle bu savunuculuk hizmetlerinden faydalanamayan mülteci aileler içinse, genelgeye aykırı davranan bir okul üstesinden gelinemeyecek bir engel olabiliyor.

MEB'in 2014/21 no.lu genelgesinde, Suriyeli mülteci eğitimiyle ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere il komisyonlarının kurulmasını öngören bir madde yer alıyor.¹⁵⁷ Ancak, İnsan Hakları İzleme Örgütü'yle yaptığı görüşmede bir MEB temsilcisi, il yönetimlerinin, Suriyeli mültecilere ilişkin politikalara yönelik siyasi hassasiyetler yüzünden, ulusal yönergelere her zaman uygun davranmadıklarını ve bakanlığın da, kaynaklarının sınırlı olması sebebiyle, çok az izleme ve denetleme yapabildiğini belirtti.¹⁵⁸

İstanbul'daki bir Suriye geçici eğitim merkezi müdürü İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne “Türkiye'nin eğitim bakanlığı bize yardım ediyor ama bunun ne kadar olacağı il müdürüne bağlı” dedi.¹⁵⁹

Bilgiye Erişim

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü 50 aileden altısı, çocuklarının yasal olarak okula gitmeye haklarının olup olmadığını veya nasıl kayıt yaptıracaklarını bilmediklerini söyledi.

Farklı beş aile de İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, artık kayıt için ikamet belgesi gerekmemesine rağmen, ikamet belgeleri olmadığı için çocukların Türk okullarına kayıt olamadıklarını söyledi; ki, bu yanlış bir bilgiydi.

Bu ailelerden bazıları, çocuklarını Türk okullarına göndermemeye, çevrelerindeki bunu yapmaya çalışanların yaşadığı zorlukları duyduktan sonra karar vermiş ve gerek okullardan gerek STKlar aracılığıyla yeterince bilgi alamamaları hak ve yetkileriyle ilgili güncel bilgi sahibi olmalarını imkansız kılmış.

BMMYK'nın Mart 2015'de yürüttüğü bir ihtiyaç analizi, “birçok mülteci ailenin, çocuklarını Türkiye devlet okullarına veya Geçici Eğitim Merkezlerine kaydettirmek

¹⁵⁷ MEB 2014/21 no.lu Genelge, Madde (2).

¹⁵⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Milli Eğitim Bakanlığı Milli Eğitim Uzman Yardımcısı Selman Işık ile yaptığı görüşme, Ankara, 22 Haziran 2015.

¹⁵⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Suriye geçici eğitim merkezi müdürü ile yaptığı görüşme, İstanbul, 10 Haziran 2015.

istediklerinde ne tür işlemler yapmaları gerektiğine dair yeterli bilgiye sahip olmadıklarını” ortaya koyuyor.¹⁶⁰

Haziran 2015'te, bir BMMYK eğitim görevlisi İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne kurumun Türkiye'nin güney doğusunda, 2015-2016 eğitim yılı için kayıt işlemleriyle ilgili detaylı rehberlik verecek danışma merkezleri kurmayı planladığını söyledi.¹⁶¹

Ancak, her ne kadar en yoğun Suriyeli mülteci nüfus güneydoğudaysa da, sorun çok daha yaygın; bu rapor için gidilen beş şehirin hepsinde, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü aileler arasında, bilgi eksikliği veya yanlış bilgiye sahip oldukları için çocuklarını okula yazdırmamış olanlar vardı.

Türkiye hükümeti, Suriye geçici hükümeti, UNICEF, BMMYK ve diğer kurumlar, ülke çapındaki tüm Suriyelilerin bu tür bir rehberlik hizmetinden yararlanmasına olanak sağlamalıdır. Örneğin, uluslararası bir STK olan Mercy Corps Gaziantep'in merkezinde açtığı Malumat adlı bir bilgi destek merkezinde Suriyeli mültecilere sağlık, eğitim ve hukuki hizmetlere nasıl erişebileceklerine dair broşürler ve danışmanlık hizmeti veriyor.¹⁶² Benzer bir şekilde, ulusal bir STK olan Sığınmacılarla ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, İstanbul ve Gaziantep'te yürüttükleri “çok yönlü destek merkezleri”nde mülteci başvuranlarına yönelik diğer hizmetlerin yanında eğitimle ilgili bilgi de sağlıyor. Bu destek hizmetleri çok değerli ve daha fazla Suriyeli mültecinin faydalanması için çoğaltılması yerinde olur.

Geçici Eğitim Merkezlerindeki Aşırı Yoğunluk

Okullardaki aşırı yoğunluk sorunu esas olarak Suriye geçici eğitim merkezlerinde görülse de, bu mesele bazı Türkiye devlet okullarında, Suriye'deki çatışmalar öncesinden beri mevcut.¹⁶³ Uluslararası bir STK olan Mercy Corps çalışanları, Gaziantep'teki devlet okullarının Suriyeli mülteciler gelmeden önce de kalabalık olduğunu ve ikili öğretim

¹⁶⁰ BM Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı, “3RP Turkey Monthly Update, March 2015: Education,” 31 Mart 2015, <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/3RPEducationDashboardMarch2015.pdf> (erişim tarihi 12 Ağustos 2015).

¹⁶¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün BMMYK görevlisiyle yaptığı görüşme, Ankara, 23 Haziran 2015.

¹⁶² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Mercy Corps ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 17 Haziran 2015.

¹⁶³ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Eğitim Reform Girişimi direktör vekili Işık Tüzün ile yaptığı e-posta yazışması, 5 Eylül 2015.

sistemiyle faaliyet gösterdiğini söyledi.¹⁶⁴ Bu durum kapasitenin arttırılması konusunu daha da acil kılıyor.

Oxford Üniversitesi Mülteci Çalışmaları Merkezi'nin Eylül 2014 tarihli değerlendirmesi, Gaziantep'te “talebi karşılayacak oranda [geçici eğitim merkezi] olmadığını” ortaya koydu.¹⁶⁵ Gaziantep'teki eğitimciler “okullardaki alt sınıflar için bekleme listelerinde birkaç yüz öğrenci olduğunu” söyledi.¹⁶⁶

Bazı bölgelerde aşırı kalabalıklık durumu şu anda bile oldukça yaygın ve geçici eğitim merkezleri için fon olmaması sebebiyle bu merkezlerin kapanması ve öğrencilerini civardaki diğer merkezlere gitmeye veya okulu bırakmaya zorlamasıyla durum daha da kötüleşebilir – Oxford'un çalışmasına göre, 2014'te “bazı okullar yeni öğretim yılı için fon bulamazlarsa kapanma tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını söyledi.”¹⁶⁷ Hatay iline bağlı Reyhanlı'da bir zamanlar 19 geçici eğitim merkezi faaliyet gösterirken, Ağustos 2015'e gelindiğinde bu geçici eğitim merkezlerinin üçü dışındakiler fon yokluğundan kapanmıştı.¹⁶⁸

Suriyeli Öğretmenlerin Dışlanması

Suriyeli eğitimciler -Türkiye'deki diğer Suriyeli işçiler gibi- yasal çalışma iznine sahip değiller. Bu yüzden geçici eğitim merkezlerindeki mesaipleri için, bu merkezler MEB'in denetiminde olmasına rağmen, maaş alma hakları bulunmuyor; bazı öğretmenlere UNICEF tarafından veya geçici eğitim merkezlerinin müdürleri tarafından finansal “teşvik” veriliyor.¹⁶⁹ Ancak birçoğunun maddi güvencesizlikle karşı karşıya olması, geçici eğitim merkezlerinin iyi öğretmenleri tutabilmesini zorlaştırıyor.¹⁷⁰

¹⁶⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Mercy Corps ile yaptığı görüşme, Gaziantep, 17 Haziran 2015.

¹⁶⁵ Chatty, et al, Oxford Üniversitesi Mülteci Çalışmaları Merkezi, “Ensuring Quality Education for Young Refugees from Syria (12-25 Years): A Mapping Exercise,” s. 57.

¹⁶⁶ a.g.e.

¹⁶⁷ a.g.e.

¹⁶⁸ Deborah Amos, “A Syrian Refugee School: Nearly 2,000 Students, 5 Shifts, 3 Languages,” *NPR*, 5 Ağustos 2015, <http://www.npr.org/sections/parallels/2015/08/05/429340817/a-syrian-refugee-school-nearly-2-000-students-5-shifts-3-languages> (erişim tarihi 12 Ağustos 2015).

¹⁶⁹ “2014 sonlarında UNICEF – Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Posta ve Telekomünikasyon Bankası (PTT) ile yaptığı bir protokolle – gönüllü öğretmenlere finansal teşvik vererek desteklemeye başladı. Bu teşvikler hem ev sahibi topluluklarda hem kamplarda çalışan öğretmenlere verildi.” Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı, “Turkey 3RP Monthly Update – April 2015: Education.”

¹⁷⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün eski bir geçici eğitim merkezi müdürüyle yaptığı görüşme, Gaziantep, 17 Haziran 2015.

İstanbul'daki bir geçici eğitim merkezinin yöneticisi İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, “Öğretmenlere okul kayıt ücretlerinden ve [okula fon sağlayan] dernekten gelen parayla ödeme yapıyoruz. Güneydeki okullarda bütün öğretmenler gönüllü çalışıyor” dedi.¹⁷¹ İstanbul'daki bir başka geçici eğitim merkezi yöneticisi de şöyle dedi: “75 öğretmenimiz var. Hepsi de Suriye'de öğretmenlik yapıyordu; aslında şu anda Türkiye'de ihtiyaca fazla fazla yetecek sayıda nitelikli öğretmen var.”¹⁷²

UNICEF'e göre:

Suriyeli mülteci öğretmenler, ev sahibi ülkelerin neredeyse hepsinde, yeterince faydalanılmayan bir kaynak oluşturuyor.¹⁷³ Bu kaynağın yeterince kullanılmaması Suriyeli mülteci çocukların hem eğitime erişimini hem de eğitim kalitesini etkiliyor: ya mülteci çocukların okula gitmesini tamamen önlüyor ya da daha kalabalık sınıflarda okuyacakları ya da daha kısa bir süre için okula gidecekleri anlamına geliyor... Mülteci öğretmenlerin evsahibi ülkelerde istihdam olanağı olmaması istikrarsızlığa katkıda bulunuyor.¹⁷⁴

Buna cevaben, UNICEF “bu çocukların eğitimi konusunda bilgi ve deneyime sahip Suriyeli öğretmenlerin istihdam edilmesine... gerekli önemin verilmesini” savunuyor. “Türkiyeli yetkililerin, ortaklarla birlikte, bu öğretmenlerin istihdamı ve mesleki gelişimlerini garanti altına almak için öncelikle bu öğretmenlerin kimler olduklarını ve niteliklerini haritalamaları gerekiyor”.¹⁷⁵

Ancak, Türkiye hükümeti Suriyeli mülteci öğretmenlerin tespit edilmesi ve daha fazla kullanılması için, onlara yasal iş olanaklarının sağlanmasını da içeren bir projeyi henüz üstlenmedi. Bunun yerine, Milli Eğitim Bakanlığı, Ağustos 2015'te, Suriyeli öğretmenleri işe alacağına dair basında çıkan haberleri düzeltmek için yaptığı bir açıklamada, Suriyeli öğretmenlerle ilgili tutumuna şu sözlerle açıklık getirdi:

¹⁷¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün geçici eğitim merkezi müdürüyle yaptığı görüşme, İstanbul, 10 Haziran 2015.

¹⁷² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Shaza Barakat ile yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Haziran 2015.

¹⁷³ UNICEF, *Scaling Up Quality Education Provision for Syrian Children and Children in Vulnerable Host Communities: Report of the Sub-Regional Conference, 17-19 June 2014*, Amman, Jordan, s.11.

¹⁷⁴ a.g.e., s. 17.

¹⁷⁵ UNICEF, *Curriculum, Accreditation and Certification for Syrian Children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt*, s. 53.

Suriyeli öğretmenlerin Bakanlığımızca istihdam edilmesi olarak haberleştirilen çalışma, ...[kamplardaki] geçici eğitim merkezlerinde... gönüllü olarak destek olmak isteyen Suriyeli öğretmenlerin belirlenmesi amacıyla yürütülen bir çalışmadır. Bakanlığımızca, yürütülen çalışmalara gönüllü olarak destek olan Suriyeli öğretmenlere herhangi bir ücret ödenmemektedir. Bakanlığımızın bu konu dışında Suriyeli öğretmenlerin istihdamına ilişkin herhangi bir çalışması da bulunmamaktadır.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, “Basın Açıklaması,” 21 Ağustos 2015, <http://www.meb.gov.tr/basin-aciklamasi/haber/9360/en> (erişim tarihi 25 Ekim 2015). [*Çeviride Açıklamanın <http://www.meb.gov.tr/basin-aciklamasi/haber/9360/tr> adresindeki Türkçesi kullanılmıştır (erişim tarihi 28 Ekim 2015) - çev*]

IV. Kayıp Neslin Bedeli

2011 yılında Shaza hükümet karşıtı protestolar düzenlediği için tehditler almaya başlayınca ailesiyle birlikte Şam'ı terk etti. 2011'de İstanbul'a geldiğinde ikamet izni olmadığı için, oğlu Omar'ın Türkiye'de bir devlet okuluna gitmesinin mümkün olmadığını öğrendi.

Yaşadıkları yerde sadece birkaç tane Arapça eğitim veren, pahalı okul vardı ve ailenin bunu karşılaması mümkün değildi. Eğitimi yarıda kalan ve yasal yollardan çalışma şansı olmayan 16 yaşındaki Omar Esad hükümetine karşı savaşmak için Suriye'ye geri dönmeye karar verdi. Kısa süre sonra da bir çatışmada hayatını kaybetti. Oğlu Suriye'ye döndükten sonra Shaza bir geçici eğitim merkezi kurulmasına yardım etti ama oğlunun bu hizmetten yararlanabilmesi için artık çok geçti.¹⁷⁷

Bugün, Shaza İstanbul'da kurucularından olduğu Suriye geçici eğitim merkezinin yönetim kurulunda. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, bir sonraki neslin geleceği için eğitimin ne kadar önemli olduğunu fark etmesinde kendi yaşadıklarının payı olduğunu söyledi:

Bir insan hastalanırsa tedavi olur ve iyileşir. Bir çocuk okula gitmezse, bu ileride büyük bir sorun olur – ya sokağa düşer, ya Suriye'ye döner ve savaşırken ölür, ya radikalleşir ve bir köktendinci olur, ya da Avrupa'ya ulaşmaya çalışırken denizde ölür.¹⁷⁸

15 yaşındaki Bashar'ın yaşadıkları da, eğitimin yarıda bırakılmasının bedelini ortaya koyuyor. Bashar, 2011 yılında, Halep'teki okulunun civarı sürekli bombalandığı için okulu bırakmak zorunda kaldığında yedinci sınıfı yeni bitirmişti. Annesi İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne Bashar'ın ailesiyle birlikte yaşadığı İstanbul'da okuma şansı olmadığını çünkü geçirmek için onun da çalışmasının gerektiğini anlattı.

Günün birinde geldi ve savaşmak için Suriye'ye geri döneceğini söyledi. Biz 'hayır' dedik ama bize çok kızdı ve ağlamaya başladı. Bize gidip orada

¹⁷⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Shaza Barakat ile yaptığı görüşme, İstanbul, 12 Haziran 2015.

¹⁷⁸ a.g.e.

ölmek istediğini, kendi için bir gelecek göremediğini söyledi –okulunu bitiremedi, savaş sırasında epilepsi olduğu için düzenli bir iş de bulamıyor.

Bashar ancak Şanlıurfa'ya kadar gidebilmiş, orada amcası ona yetişmiş ve İnsan Hakları İzleme Örgütü'yle görüşme yapmadan sadece iki gün önce ailesinin yanına geri getirmiş. Bashar o sırada İnsan Hakları İzleme Örgütü'yle görüşebilecek durumda değildi ama ailesi Türkiye'de geleceğinin eskisi kadar karanlık olduğunu söyledi. Öte yandan, Bashar'ın üç küçük kardeşi bireysel bir bağışçının burs desteğiyle bir Suriye geçici eğitim merkezine kaydolmuşlar. Üçünün de notları iyiymiş ve okulda arkadaş ediniyorlarmış.¹⁷⁹

Bashar'ın öyküsü, Suriyeli çocukların bütün bir neslinin eğitim görmemesine göz yummanın tehlikelerini ortaya koyuyor. Çatışmadan önce Suriye'de ilkokula gidenlerin oranı yüzde 99, ortaokula gidenlerin oranı ise yüzde 82'ydi ve okula giden kız ve erkek çocukların oranı büyük ölçüde eşitti.¹⁸⁰ Bugün, UNICEF'in tahminlerine göre ülke içinde ve dışında yaklaşık 3 milyon Suriyeli çocuk okula gidemiyor -- bu sayı savaştan önce okul çağındaki çocukların neredeyse tamamını eğitime katmayı başarmış Suriye'nin, bu başarısını yerle bir ediyor.¹⁸¹

Save the Children örgütünün tahminlerine göre de, Suriye'deki ve Suriye dışındaki Suriyeli çocuklar arasındaki okula gitmeme oranı şimdiki gibi devam ederse, bunun Suriye'nin savaş sonrası ekonomisine maliyeti, maaş kaybı nedeniyle yılda 2.18 milyar Dolar olacak.¹⁸²

Dahası, bu çocuklar günün birinde Suriye'ye geri dönecek de olsalar, uzun süre başka bir yerde yaşayacak da olsalar, büyük olasılıkla düşük ücretli işlerde çalışacaklar ve bu durum bir yandan ev sahibi ülkenin ekonomisine zarar verirken bir yandan da devletin sosyal yardım maliyetlerini de artıracaktır.¹⁸³

¹⁷⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Manal B. ile yaptığı görüşme, İstanbul, 9 Haziran 2015

¹⁸⁰ 2010 yılının düzenlenmiş net kayıt oranlarına dayanarak. UNESCO İstatistik Kurumu, "Education Statistics for the Syrian Arab Republic," tarihsiz, http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?DataSetCode=EDULIT_DS# (erişim tarihi 12 Ağustos 2015).

¹⁸¹ Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, *Education Under Fire: How Conflict in the Middle East is Depriving Children of Their Schooling*, September 3, 2015, http://www.unicef.org/mena/Education_Under_Fire.pdf (erişim tarihi 17 Eylül 2015), ve *Under Siege: The Devastating Impact on Children of Three Years of Conflict in Syria*, March 2014, http://www.unicef.org/publications/index_72815.html (erişim tarihi 12 Ağustos 2015).

¹⁸² Save the Children, *The Cost of War: Calculating the Impact of the Collapse of Syria's Education System on the Country's Future*, Mart 2015, <http://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/cost-war-calculating-impact-collapse-syria-s-education-system-country-s> (erişim tarihi 25 Ekim 2015).

¹⁸³ Save the Children, *The Cost of War: Calculating the Impact of the Collapse of Syria's Education System on the Country's Future*

Suriyeli çocukların okula gitmemelerinin başka yakın tehlikeleri de bulunuyor. Suriyeli çocukların eğitime erişimlerinin sağlanması, erken evlilik yapma,¹⁸⁴ orduya katılma ve radikalleşme gibi riskleri azaltacak; para kazanma potansiyellerini arttırarak, onlara istikrarlı bir ekonomik geleceğe kavuşma fırsatı sunacak ve bugünün genç Suriyelilerinin belirsizliklerle dolu geleceklerine daha donanımlı bir şekilde adım atmalarına olanak sağlayacaktır.¹⁸⁵

Saygın uluslararası insani yardım kuruluşları, Suriyeli çocukların eğitime erişimleri sorununa Kayıp Nesile Hayır yaklaşımını ilk kez 2013 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda dile getirdi. Kayıp Nesile Hayır'ın amacı “hem Suriye'deki, hem evsahibi ülkelerdeki Suriyeli çocuklara korunma, eğitime erişim ve kendileri ve ülkeleri için bir gelecek inşa edebilmeleri için olanak sağlamak” şeklinde tanımlanıyor.¹⁸⁶ Kampanyanın eğitim ve korunma olmak üzere iki konuya odaklanan stratejisinin hayata geçmesi için 1 milyar Dolarlık bir yatırım gerekiyor.¹⁸⁷

Kayıp Nesile Hayır kampanyası stratejisinde, Türkiye'deki Suriyeli çocuklara daha fazla eğitim olanağının sağlanması için, okula kaydolma ve devam etmeleri için girişimler, yeni eğitim tesisleri, kampların içinde ve dışında okul gereçlerinin dağıtımı ve dil eğitimi gibi açılımların gerçekleştirilmesi için 89 milyon Dolar'a ihtiyaç olduğunu vurgulanıyor.¹⁸⁸ Ancak uluslararası bağışçılar topluluğu Kayıp Nesile Hayır stratejisinin gerektirdiği fonu henüz karşılamış değil. Eylül 2014'te yayınlanan bir yıllık ilerleme raporu, Türkiye'deki Suriyelilerin eğitimi için öngörülen fonlarda hâlâ 62.2 milyon Dolar eksik olduğunu ortaya koydu.¹⁸⁹ Kampanya henüz yeni bir güncelleme yapmadı ama fon hedefleri kısmen,

¹⁸⁴ Her ne kadar İnsan Hakları İzleme Örgütü çocukları erken evlilik yapmış herhangi bir Suriyeli aileyle görüşme yapmadıysa da, STKlar ve diğer gözlemciler Türkiye'de bunun tehlikeli bir oranda görüldüğünü bildiriyor. Bkz., “Effects of the Syrian Refugees on Turkey,” Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ocak 2015, <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/09012015103629.pdf> (erişim tarihi 17 Eylül 2015), s. 16, [raporun Türkçesine <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/09012015104258.pdf> adresinden ulaşılabilir – Çev.] ve Oriol Andrés Gallart, “Many Child Marriages Among Syrian Refugees Driven by Economics,” *Middle East Eye*, 21 Temmuz 2015, <http://www.middleeasteye.net/in-depth/features/early-marriage-between-tradition-and-survival-1029647734#sthash.7EPS2rj1.dpuf> (erişim tarihi 17 Eylül 2015)

¹⁸⁵ Phillip Price, “Education in Emergencies: Benefits, Best Practices, and Partnerships,” Denver Üniversitesi, 2011, <http://www.du.edu/korbel/cric/media/documents/philprice.pdf> (erişim tarihi 16 Eylül 2015), s. 4.

¹⁸⁶ UNICEF, *Scaling Up Quality Education Provision for Syrian Children and Children in Vulnerable Host Communities: Report of the Sub-Regional Conference, 17-19 Haziran 2014, Amman*, s. 10.

¹⁸⁷ No Lost Generation: Protecting the Futures of Children Affected by the Crisis in Syria, *Strategic Overview*, Ocak 2014, http://www.unicef.org/appeals/files/No_Lost_Generation_Strategic_Overview_January_2014.pdf (erişim tarihi 2015), s.1.

¹⁸⁸ a.g.e., s. 5

¹⁸⁹ a.g.e., s. 11.

Birleşmiş Milletler ve Suriyeli mültecilere evsahipliği yapan bölge hükümetleri arasındaki bir ortaklık olan Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı'na (3RP) entegre edildi.¹⁹⁰ 3RP, Haziran 2015'te yaptığı açıklamada Türkiye'deki eğitim programı için yaptıkları 59 milyon Dolarlık çağrılarının çağrının yalnızca yüzde 22'sinin karşılandığını söyledi.¹⁹¹

Ali

11 yaşındaki Ali, Suriye hükümetinin, memleketi Halep'e gerçekleştirdiği bir varil bombası saldırısında ağır yaralandığı 2012'den bu yana okula gitmiyor. Mersin'de ailesiyle yaşadığı evde görüştüğü İnsan Hakları İzleme Örgütü araştırmacısına, kendisini fiziksel olarak engelli bırakan bacaklarında ve karnındaki derin yaraları gösterdi.

Ali ciddi bir aksamayla da olsa yeniden yürümeyi henüz öğrendi. Türkiye'ye geldiğinden beri, günlerini evde oturarak veya sokakta hurma suyu satarak geçiriyor ama önümüzdeki sonbahar bunu değiştirmek istiyor: “Hiç Türkçe bilmiyorum ama okula gitmek istiyorum. Büyüyünce muhasebeci olmak istiyorum çünkü matematikle ve sayılarla aram iyi. Okula gitmek ve bana yardım edecek bir öğretmenimin olması ne iyi olur.”¹⁹²

Ali'nin annesi de şunları ekledi: “Eğer gidebileceği bir okul varsa, Ali'yi okula göndermek isteriz, özellikle de artık yürüyebildiğine göre. Çok fazla bedensel iş göremediği için şimdi okula gitmeye her zamankinden daha çok ihtiyacı var. Çok akıllı, çabuk öğreneceğini düşünüyorum. Ama bütün bu mahallede, çocuklarını okula gönderen tek bir Suriyeli bile bilmiyoruz.”¹⁹³

¹⁹⁰ a.g.e., s.6.

¹⁹¹ BM Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı, *3RP Regional Progress Report*, Haziran 2015, <http://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2015/06/3RP-Progress-Report.pdf> (erişim tarihi 25 Ekim 2015), s. 19.

¹⁹² İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Amal A. ve Ali A. ile yaptığı görüşme, Mersin, 20 Haziran, 2015.

¹⁹³ a.g.e.

V. Hukuki Standartlar

Eğitim Hakkı

Her çocuk ayrımcılığa uğramadan eğitime erişim hakkına sahiptir. Türkiye, bu hakkı koruma altına alan Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS)¹⁹⁴, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)¹⁹⁵, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (UMSHS)¹⁹⁶, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme (CEDAW)¹⁹⁷ ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)¹⁹⁸ gibi bir dizi uluslararası sözleşmeye taraftır.

Ancak, Türkiye bu sözleşmelerin, aralarında UESKHS'nin eğitim hakkını düzenleyen 13. Maddesi'nin bazı paragraflarının da bulunduğu bir takım maddelerine çekinceler koymuştur. Türkiye, anne-babaların kendi inançlarına uygun bir biçimde çocuklarına dinsel ve ahlaki eğitim sağlamak üzere, devlet tarafından kurulan okulların dışında varolan okullara gönderme hakkını düzenleyen sözleşme hükümlerini yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutar. UESKHS'nin hayata geçirilmesini denetleyen komite Türkiye'ye, sözleşmeye bütünsel olarak daha uyumlu olmak adına bu çekinceleri kaldırmasını tavsiye etmiştir.¹⁹⁹

Aynı şekilde, Türkiye Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin yerli/ulusal azınlıkların eğitiminin amaçlarına yoğunlaşan 17, 29 ve 30. maddelerinin hükümlerini yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutar.²⁰⁰ Her iki sözleşmede de “ilköğretimin zorunlu ve herkes için

¹⁹⁴ Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS), 2200A (XXI) no.lu Genel Kurul kararı, 993 U.N.T.S. 3, yürürlüğe giriş tarihi 3 Ocak 1976. Türkiye sözleşmeyi 23 Eylül 2003 tarihinde onayladı.

¹⁹⁵ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 44/25 no.lu Genel Kurul kararı, U.N. Doc. A/44/49, yürürlüğe giriş tarihi 2 Eylül 1990. Türkiye sözleşmeyi 9 Aralık 1994 tarihinde onayladı.

¹⁹⁶ Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (UMSHS) 2200A (XXI) no.lu Genel Kurul kararı, 999 U.N.T.S. 171, yürürlüğe giriş tarihi March 23, 1976, Türkiye sözleşmeyi 23 Eylül 2003 tarihinde onayladı.

¹⁹⁷ Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme (CEDAW), G.A. Res. 34/180 no.lu Genel Kurul kararı, yürürlüğe giriş tarihi 3 Eylül 1981. Türkiye sözleşmeyi 20 Aralık 1985 tarihinde onayladı.

¹⁹⁸ İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme, 213 U.N.T.S. 222, yürürlüğe giriş tarihi 3 Eylül 1953, Türkiye sözleşmeyi 18 Mayıs 1954 tarihinde onayladı.

¹⁹⁹ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Nihai Gözlemler: Türkiye, Mayıs 2011, E/C.12/TUR/CO/1, para. 6.

²⁰⁰ 30. Madde şöyle der : “Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların varolduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılmaz.”

ücretsiz”²⁰¹ olacağı, ortaöğrenimin ise “genel olarak mevcut ve herkese açık kılınacağı”²⁰² ifade edilmektedir. İlköğretim görmemiş veya ilköğretimini tamamlamamış çocuklar için “temel eğitim teşvik edilecek ve yoğunlaştırılacaktır.”²⁰³ Bunlara ek olarak, hükümetlerin “okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terketme oranlarının düşürülmesi için önlem alma” yükümlülükleri bulunmaktadır.²⁰⁴

Uluslararası hukuk, din, etnik köken, sosyal köken veya diğer statüler nedeniyle ayrımcılık yapılmasını yasaklar.²⁰⁵ Eğitim çocuğun “kültürel kimliğinin, dilinin ve değerlerinin” gelişimini desteklemelidir.²⁰⁶ UESKHS'nin uygulanmasını izleyen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'ne göre, ayrımcılık yasağı “zaman içerisinde giderek artan bir şekilde gerçekleştirilme ya da mevcut kaynakların elverişliliği ölçüsünde uygulanma gibi süreçlere tabi değildir; eğitimin tüm bileşenlerine tam olarak ve derhal uygulanır.”²⁰⁷

Komiteye göre, önemli sayıda bireye “en temel eğitim biçimlerini” sağlayamayan bir Devlet, ilk bakışta (*prima facie*) eğitim hakkı bakımından yükümlülüklerini yerine getirememiştir.²⁰⁸

Türkiye yukarıda incelenen uluslararası sözleşmeleri onaylamasının yanısıra, eğitim hakkını kendi kanunlarında da düzenlemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. Maddesi “[k]imse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz” ve “[i]lköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır” der.²⁰⁹ 2012 yılında, Türkiye Büyük Millet Meclisi zorunlu eğitim süresini 8 yıldan 12 yıla çıkararak bir eğitim reformu kanunu geçirdi.²¹⁰

²⁰¹ UESKHS, Madde 13(2)(a); ÇHS, Madde 28(1).

²⁰² UESKHS, Madde 13(2)(b); ÇHS, Madde 28(1).

²⁰³ UESKHS, Madde 13(2)(d).

²⁰⁴ ÇHS, Madde 28(1)(e).

²⁰⁵ örneğin, ÇHS, Madde 2.

²⁰⁶ a.g.e., Madde 29(1)(c).

²⁰⁷ Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK), Genel Yorum 13, “Eğitim hakkı (Madde 13),” E/C. 12/1999/10, para. 31.

²⁰⁸ ESKHK, Genel Yorum 3, “Tarafların yükümlülüklerinin niteliği (Madde 2, para. 1),” 1990, E/1991/23. Ayrıca bkz, Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 7, “Çocuk Haklarının Erken Çocuklukta Hayata Geçirilmesi,” 2005, CRC/C/GC/7/Rev.1 (“Küçük çocukların kaliteli hizmetlere erişimleriyle ilgili potansiyel ayrımcılık, özellikle, sağlık, eğitim, refah ve diğer hizmetlere herkesin ulaşamadığı ve bu hizmetlerin devlet, özel kesim ve hayır kurumları tarafından birlikte verildiği durumlarda kaygı yaratmaktadır.”).

²⁰⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 42.

²¹⁰ “Education Reform Bill Passes in Turkish Parliament,” (*Eğitim Reformu Yasası Meclisten Geçti*) *Hurriyet Daily News*, Ankara, 30 Mart, 2012, <http://www.hurriyetdailynews.com/education-reform-bill-passes-in-turkish-parliament->

Türkiye'nin Nisan 2014'te yürürlüğe giren 2013 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, geçici korumadan faydalananların “ilköğretim ve ortaöğretim hizmetlerinden faydalanabileceğini”²¹¹ belirtir. Bunu takip eden Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliğine göre yönetmelik kapsamındaki yabancılara “... eğitim hizmeti verilebilir”²¹² ve yabancılara yönelik eğitim faaliyetleri “geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında, Milli Eğitim Bakanlığının kontrolünde ve sorumluluğunda... Milli Eğitim Bakanlığının ilgili mevzuatı çerçevesinde yürütülür.”²¹³

Özel olarak mültecilerin eğitimiyle ilgili Çocuk Haklarına Dair Sözleşme uyarınca, Taraf Devletler “ister tek başına olsun isterse ana-babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve sözkonusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.”²¹⁴

1951 Mülteci Sözleşmesi uyarınca, “Taraf Devletler, mültecilere, temel eğitim konusunda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır” ve temel eğitimin dışındaki eğitim konusunda da “mümkün olduğu kadar müsait ve her halde, genel olarak aynı şartlar içindeki yabancılara tanınanlardan daha az müsait olmayan şekilde muamele edeceklerdir.”²¹⁵ Ne var ki, Türkiye 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne ve 1967 Ek Protokolü'ne katılmış olsa da, Avrupa'dan gelmeyen kişileri, bu kişiler diğer her yönden mülteci tanımına uygun olsalar bile, mülteci olarak tanımadığı için, Suriyelilere mültecilere tanınan hakları vermemektedir.

.aspx?pageID=238&nid=17318 (erişim tarihi 12 Ağustos, 2015).

²¹¹ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, No. 6458, 4 Nisan 2013 tarihinde kabul edildi, Nisan 2014'te yürürlüğe girdi. 89. Madde.

²¹² Geçici Koruma Yönetmeliği, No. 29153, 2014, Madde 26, Türkçe versiyonu için: <http://www.goc.gov.tr/files/files/20141022-15-1.pdf> (erişim tarihi 11, 2015). Yönetmeliğin resmi İngilizce özeti için: http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman38.pdf (erişim tarihi 11 Ağustos 2015).

²¹³ a.g.e., Madde 28.

²¹⁴ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 22. Madde

²¹⁵ Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme, 189 U.N.T.S. 150, yürürlüğe giriş tarihi 22 Nisan 1954, 22. Madde

Çocuk İşçiliği

Türkiye çocuk işçiliği ile ilgili, aralarında Uluslararası Çalışma Örgütü Asgari Yaş Sözleşmesi (ILO C.138)²¹⁶, ILO En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi (ILO C. 182)²¹⁷, ÇHS ve UEKSHS'nin de bulunduğu temel uluslararası sözleşmeleri onaylamıştır. Bu sözleşmeler istihdam edilmiş çocukların düzgün bir eğitim görme olasılığının daha düşük olduğunu kabul eder.²¹⁸ Ayrıca, hükümetleri, “çocukların ve genç insanların... ekonomik ve sosyal sömürüye”²¹⁹ ve “her türlü tehlikeli ya da eğitimine zarar verecek nitelikteki işte çalıştırılmasına” karşı korumakla yükümlü kılar.²²⁰

Türkiye hukuku uyarınca asgari çalışma yaşı 15²²¹, tehlikeli işte çalışma asgari yaşı 18'dir²²². Ancak, mevcut hukuki çerçevede, sokaklarda çalışan çocuklar da dahil olmak üzere, iş akdi olmadan çalışan çocukları koruyan tedbirler bulunmamaktadır ve bu durum bu durumdaki çocukları sömürüye daha da açık hale getirmektedir.²²³

Çalışma Hakkı

1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme uyarınca, bir ülkenin topraklarında “yasal olarak ikamet eden” mülteciler ücretli bir işte çalışma hakkından faydalanma hakkına sahiptir.²²⁴ BMMYK Yürütme Komitesi “kazanç sağlayan istihdam da dahil olmak üzere temel ekonomik ve sosyal hakların geliştirilmesinin, mültecilerin kendi kendine yetmesi ve ailevi güvenliklerinin sağlanması, insanlık onurunun yeniden kazandırılması, mülteci sorunlarına kalıcı çözümlerin getirilmesi bakımından çok önemli olduğunu”²²⁵ belirtmiştir. Türkiye Sözleşme'ye koyduğu çekince sebebiyle bu koruma tedbirlerinden Suriyeli mültecileri yararlandırma yükümlülüğünden kaçınabilmektedir.

²¹⁶ Asgari Çalışma Yaşına İlişkin Sözleşme (Asgari Yaş Sözleşmesi) (Yürürlüğe giriş tarihi: 19 Haziran 1976), Türkiye sözleşmeyi 30 Ekim 1998 tarihinde onayladı.

²¹⁷ En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi (Yürürlüğe giriş tarihi: 19 Kasım 2000), Türkiye sözleşmeyi 2 Ağustos 2001 tarihinde onayladı.

²¹⁸ ESKHK, Genel Yorum 13, “Eğitim Hakkı (Madde 13),” E/C. 12/1999/10; ayrıca, bkz. Uluslararası Çalışma Örgütü, 182 No.lu Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine İlişkin Sözleşme, Madde 7(2).

²¹⁹ ESKHS, 7. ve 10. Maddeler

²²⁰ ÇHS, 32. Madde

²²¹ Türkiye'nin 22 Mayıs 2003 tarihinde yürürlüğe giren 4857 No.lu İş Kanunu'nun 71. Maddesi

²²² Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 25425, 6 Nisan 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

²²³ A.B.D. Çalışma Bakanlığı 2013 Yılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Bulguları, Türkiye.

²²⁴ 1951 Mülteci Sözleşmesi, 17.Madde.

²²⁵ BMMYK Yürütme Komitesi, Uluslararası Koruma Hakkındaki Genel Gözlem, No. 50 (XXXIX) (10 Ekim 1998), <http://www.unhcr.org/3ae68c9510.html> adresinden erişilebilir.

Öte yandan, Türkiye Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesine (UESKHS) ve Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeye (IAKS) taraftır. Her iki sözleşmede de çalışma hakkına ilişkin yükümlülükler bulunmaktadır ve devletleri, sığınmacılar dahil vatandaş olmayan kişilerin çalışma hakkını kullanmasına izin vermesi konusunda teşvik ederler. UESKHS'nin 6. Maddesi, Taraf Devletler “herkesin serbestçe seçtiği ya da kabul ettiği bir işte çalışarak hayatını kazanma fırsatı veren çalışma hakkını tanırlar ve bu hakkın korunması için gerekli tedbirleri alırlar”²²⁶ der. Sözleşme bu yükümlülüğü aşamalı olarak hayata geçirilecek yükümlülüklerden biri olarak tanımlar ve “bu Sözleşme'de tanınan ekonomik hakları hangi ölçüde yabancılara da vereceklerini Taraf Devletlerin belirlemelerine” izin verir.²²⁷ Ancak, UESKHS'ye uyumluluğu izleyen komite, Sözleşme'nin korumasındaki haklara erişimde uyukluğun bir engel oluşturmaması gereğine vurgu yapar ve çalışma hakkının “yasal durumları ve belgeleri dikkate alınmaksızın, mülteciler, sığınmacılar, vatansız kişiler, göçmen işçiler ve uluslararası insan kaçakçılığı kurbanları gibi vatandaş olmayanlar için de” geçerli olduğunu vurgular.²²⁸

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin (IAKS) 5. Maddesi “ırk, renk ya da ulusal veya etnik köken ayrımı yapmaksızın,...özellikle çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli çalışma koşulları, işsizliğe karşı korunma, eşit işe eşit ücret, adil ve elverişli ücret haklarından yararlanmada herkesin kanun önünde eşitlik hakkını” garanti altına alır.²²⁹ 2004 yılında Sözleşme komitesi, devletlerin vatandaşlar ve vatandaş olmayanlar arasında fark gözetme hakkını tanımakla birlikte, ilkesel olarak insan haklarından herkesin faydalanması gerektiğini söyledi. Devletlere, özellikle vatandaş olmayanların istihdam alanında, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanmasını önleyen engelleri kaldırmaları²³⁰ ve çalışma şartları ve koşulları bağlamında vatandaş olmayanlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması için tedbir almaları²³¹ için çağrıda bulundu.

²²⁶ UESKHS, 6. Madde.

²²⁷ UESKHS, 2. Madde.

²²⁸ BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum No. 20, U.N. Doc. E/C.12/GC/20 (2009), para. 30.

²²⁹ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (IAKS), 21 Aralık 1965 tarihinde kabul edildi, G.A. Res. 2106 (XX), annex, 20 U.N. GAOR Supp. (No. 14) at 47, U.N. Doc. A/6014 (1966), 660 U.N.T.S. 195, yürürlüğe giriş tarihi 4 Ocak 1969; Türkiye tarafından 16 Eylül 2002 tarihinde onaylandı.

²³⁰ BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Genel Tavsiye No.30, CERD/C/64/Misc.11/rev.3 (2004), para. 29.

²³¹ a.g.e., para. 33.

Türkiye egemen bir devlet olarak, kişilerin istihdam sahasına erişimlerini, ilgili iş kanunları ve sistemler ile düzenleme hakkına sahiptir. Ancak, üstlendiği insan hakları yükümlülükleri, Türkiye'nin mültecileri hayatlarını kazanma hakkından topyekun mahrum bırakmasına izin vermemektedir. Türkiye'nin bu yükümlülüklerini yerine getirmekle sorumlu olması, mültecilerin işgücü piyasasına erişimine hiçbir kısıtlama getirmemesi anlamına gelmez. Daha ziyade, ayrımcı olmayan koşullarda, para kazanacakları bir işe erişim fırsatına sahip olmalarını hukuken sağlamak olarak yorumlanmalıdır.

VI. Tavsiyeler

Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığına

- Türkçesi yeterli olmayan öğrencilere devlet okulları sistemi yoluyla hızlandırılmış Türkçe dil programları tasarlayın ve hayata geçirin.
- İl düzeyinde ve yerel düzeyde ulusal mevzuata uyulup uyulmadığını yakından izleyin ve düzenli olarak denetleyin; bunun için gerekirse ilgili mekanizmaları oluşturun.
- Mevcut YOBİS (Yabancı Öğrenciler Bilgi Sistemi) mekanizmasını kullanarak Suriyeli mülteci çocukların okula devam durumunu takip edin, okulu bırakanları izleyin ve çocukların okula devam etmelerini sağlamak için il görevlilerinin, okul müdürlerinin ve öğretmenlerin müdahale etmesini sağlayın.
- Türkçe konuşmayan mültecilerin eğitiminde karşılaşılan özel zorluklar göz önüne alınarak, öğretmenlerin ve okul personelinin katılması amacıyla hazırlanmış özel eğitim programlarına yatırım yapın.
- Nitelikli Suriyeli öğretmenlerden, ister UNICEF ortaklığında yürütülen mevcut teşvik bünyesinde ister yasal çalışma izni vererek, daha çok faydalanın.
- Erişimin daha zor olduğu yerlerdeki de dahil olmak üzere tüm Suriyeli mültecilere, okula kayıt yaptırmak için nelerin gerektiği ve usullerin ne olduğu hakkında bilgi verin.
- UNICEF, BMMYK ve uygulayıcı ortaklarla bu konularda ve başta öğrencilerin okula devamlılığının izlenmesi için mekanizmaların hayata geçirilmesi, yerel okulların mevzuata uyumunu ve seviye yükseltme ve hızlandırılmış dil kurslarının açılması olmak üzere, diğer politika konularında görüş alışverişinde bulunmaya devam edin.
- Eğitime erişimi ve eğitimin kalitesini yükseltmek için geçici eğitim merkezleri için bütçeden daha fazla destek ayırın.

Çalışma Bakanlığına

- Suriyeli işçilerin çalışma hayatına ilişkin güvencelere sahip olması ve Suriyeli mülteci aileler arasındaki yüksek çocuk işçiliği oranının azaltılması için geçici koruma rejimine tabi Suriyelilerin, Suriyeli öğretmenler dahil ancak onlarla sınırlı olmayacak şekilde, çalışma izni alabilmesini yaygın olarak sağlayın.

İl Valileri ve Komisyonlarına

- 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği ve Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı ve diğer bakanlıkların konuyla ilgili yayınladığı her türlü yönergeye bütünüyle uyumlu hareket edin.
- 2014/21 No.lu MEB Genelgesi'nin gerektirdiği üzere, Suriyeli mülteci ailelerin Türk devlet okullarına hiçbir kısıtlama olmadan erişebilmelerini sağlayın.

Yabancı Bağışçılara, Yardım Kuruluşlarına ve İlgili Hükümetlere

- BM'nin Türkiye'deki Suriye krizine müdahale etmek için yaptığı fon çağrısını karşılayın. 31 Mayıs 2015 itibarıyla, yapılan 624 milyon Dolar tutarındaki fon talebinin yalnızca yüzde 13.6'sı karşılanmıştı. Bu durum, özellikle okulu bırakmış Suriyeli çocuklar ve ergenler için eğitim programlarını tehlikeye atmaktadır.
- Hükümetin Suriyeli mültecilerin eğitime erişimlerinin artmasını amaçlayan girişimlerine yapılan teknik desteği arttırın.

Teşekkür

Bu raporu Robert L. Bernstein bursu kapsamında Mülteci Hakları Programı'nda çalışan Stephanie Gee araştırdı ve yazdı. Raporun editörlüğünü Mülteci Hakları Program direktörü Bill Frelick yaptı. Kıdemli araştırmacı Bill Van Esveld, Çocuk Hakları Bölümü araştırmacılarından Elin Martinez, Avrupa ve Orta Asya Bölümü kıdemli araştırmacılarından Emma Sinclair-Webb, Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölümü direktör vekili Nadim Houry, kıdemli Program editörü Danielle Haas ve kıdemli hukuk danışmanı Aisling Reidy raporu gözden geçirdiler. Raporun basıma hazırlanması Mülteci Hakları Programı kıdemli yardımcılarında Andrew Haag, yayınlar direktörü Grace Choi, yayınlar uzmanı Kathy Mills ve kıdemli idari koordinatör Fitzroy Hepkins tarafından gerçekleştirildi.

İnsan Hakları İzleme Örgütü bu rapor için deneyimlerini cömertçe bizimle paylaşan çocuklara ve ailelere, ayrıca önemli bilgiler veren öğretmenlere, okul müdürlerine ve mültecilere destek veren merkez çalışanlarına minnettarız. Bu rapor için bizimle görüşen Ankara BMMYK ve UNICEF ekibine, kıymetli vakitlerini bizimle cömertçe paylaşan İstanbul ve Gaziantep'teki ulusal ve uluslararası STK çalışanlarına teşekkür ederiz. Ayrıca, bizimle Ankara'da görüşen ve daha sonra talep ettiğimiz ek bilgileri bize veren Milli Eğitim Bakanlığı personeline teşekkür ederiz.

Son olarak, bu projeye yaptıkları cömert katkılar için Amy Rao ve Akzo Nobel Vakfı'na teşekkürü borç biliriz.

KAYIP BİR NESİL OLMALARINI ÖNLEMELERİ: TÜRKİYE

“Geleceğimi Hayal Etmeye Çalıştırdığımda Hiçbir Şey Göremiyorum”

Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller

2011 yılından bu yana iki milyondan fazla mülteci Suriye'deki çatışmadan kaçarak Türkiye'ye geldi. Bu mültecilerin yaklaşık 708,000'i, eğitime erişimde çok sayıda engelle karşı karşıya kalan okul çağındaki çocuklardan oluşuyor. Mülteci kamplarındaki okula kayıt oranı yüksek olsa da, mültecilerin çoğu kampların dışında yaşıyor. Kamp dışındaki eğitimin hali hiç iç açıcı değil: 2014-2015 öğretim yılında, okul çağındaki çocukları arasından yalnızca yüzde 25'i örgün eğitime kaydolmuş.

“Geleceğimi Hayal Etmeye Çalıştırdığımda Hiçbir Şey Göremiyorum”, acil bir mesele olan, Türkiye, Ürdün ve Lübnan'daki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişim konusunu ele alan üç bölümlük bir dizinin ilk raporu. Rapor Türkiye'nin bu çocukların eğitime erişimlerini sağlamak için son yıllarda, yasal çerçeveyi Suriyeli çocukların Türk devlet okullarına kaydolmasına izin verecek şekilde değiştirmeyi de içeren önemli adımlar attığını ortaya koyuyor. Ancak uygulamaya ve sisteme ilişkin engeller hala mevcut. Dil engeli, çocukları çalışma hayatına sürükleyen ekonomik zorluklar, toplumsal uyum zorlukları ve kayıt işlemlerine ilişkin yeterli bilgiye sahip olunmaması yüz binlerce mülteci çocuğun okula gitmesini engelliyor.

İnsan Hakları İzleme Örgütü Türkiye hükümetine, uluslararası bağışçılara ve uygulama ortaklarına çağrıda bulunarak, onları bu engelleri hızla ortadan kaldırmak için çalışmaya ve Suriyeli çocukların kayıp bir nesil olmasını önlemeye davet ediyor.

Yerel bir devlet okuluna giden Suriyeli mülteci çocuğun okul eşyaları. Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteci çocukları için düzenli biçimde okula gitmek istikrar, beceri geliştirme ve gelecek için bir umut kaynağı olabilir. ©2015 Stephanie Gee/İnsan Hakları İzleme Örgütü. ©2015 Stephanie Gee/Human Rights Watch

EYLÜL 2014. Suriye'nin Kobane kasabası ve civar köylerinden gelen Suriyeli Kürt mülteciler, Türkiye'ye giriş yaparken kamyonun arkasından etrafa bakıyor. © 2014 Michael Christopher Brown/Magnum